దక్షిణ భారత కథాగుచ్ఛము

తెలుగు, తమిళ, మళయాళ, కన్నడ
భాషలనుండి ఎంచి, వ్రాసిన మనో
రంజకమగు కథా సముదాయము.

సిటిజన్ ప్రెస్,
హార్క్యురేస్, సికింద్రాబాద్.

SELECTED SHORT-STORIES
From The Southern Languages

TELUGU :

Venkanna by K. Ananda (Karunakumar).

Pogadanda by C. Padmavathi Devi.

TAMIL :

(Translator : Y. Satyanarayana)

Amma Chupina Velugu by M. P. Periaswami Thooran.

Kalapasam by M. K. Somasundaram.

Pulakankuram by T. Janakiraman.

KANNADA :

(Translator : Thirumalai Ramachandran)

Nenu Champina Yuvathi by A. Seetharaman (Ananda).

Sakuntala Punaragamanamu by Masti Venkatesa Iyengar (Srinivasa)

MALAYALAM :

Jeevitha Chakram by P. Kesava Dev.

Military Vadu by Thakazhi Sivasankaran Pillai.

——x:x:x——

The above stories have been included by the **kind permission** of the Copyright holders.

First Edition : May, 1959 : 5,000 copies

Price : Rs. 1.25.

Published under the auspices of the
Southern Languages Book Trust, Madras.

by

CITIZEN PRESS,
Park Lane, Secunderabad.

పరిచయము

ప్రజాసామాన్యానికి ఆకర్షకంగా, విశేషోపయోగకరంగా ఉండే పుస్తకాల ప్రచురణకు దోహదం చెయ్యాలనే సంకల్పంతో దక్షిణభారత పుస్తక సంస్థ లోగడ కొన్ని పుస్తకాలను ప్రచురింప చేసింది. ఆ ప్రచురణల వలన కలిగిన అనుభవంతో ఇప్పుడు మరికొన్ని పుస్తకాలను వివిధ ద్రావిడ భాషలలోకి అనువాదం చెయించి ప్రచురింప జేస్తూంది. పాఠకులలో భిన్నభిన్న అభిరుచులకు తగినట్లు ఈ పుస్తకాలను శ్రద్ధగా ఎన్నికచేశారు. అందువల్ల, మానవ జీవితానికి సంబంధించిన వివిధ విషయాలను గురించిన రచనలు ఇందులో ఉండటం సహజం. భారత మహానాయకుల జీవిత చరిత్రలు, వారు చేసిన ఘనకార్యాలు వివరించే గ్రంథాలు ఈ ద్వితీయ గ్రంథ పరంపరలో ఒక శాఖ. మన దేశ శ్రేయస్సుకోసం, అభ్యుదయంకోసం ఆ మహా పురుషులు ఏమి చేసినది, వారికి తామెంత ఋణపడి ఉన్నది. ప్రజలకు ముఖ్యావశ్యకములైన హక్కులను సంపాదించడానికి వారెన్నెన్ని పాట్లు పడినది ముందు తరాలవారంతా తెలుసుకుని ఉండటం మంచిది.

తత్త్వశాస్త్రం, మతం, విజ్ఞానశాస్త్రం, సాహిత్యం- ఈ గ్రంథ పరంపరలోని ఇతర శాఖలు, కథానికలు, ప్రాచీన కళాసంపదలను అభివర్ణించే గ్రంథాలుకూడా ఇందులో ఉండటం ముందావహం. నాటక కళ, శిల్పశాస్త్రం, పురావస్తు పరిశోధనలు, నిరతాద్భుతావహములైన దాక్షిణాత్య దేవాలయాలను గురించిన గ్రంథాలు ఈ పరంపరలో ఉన్నవి. విజ్ఞాన వికాస దాయకములైన భిన్నభిన్న విషయాలను

గురించిన ఈ గ్రంథాలు పఠితలను విశేషంగా ఆకర్షింపగలవని, ఆ విధంగా ఇట్టి ప్రచురణలకు ముందుముందు విస్తార ప్రచారం కలుగగలదని నా విశ్వాసం.

దక్షిణభారత భాషలోని ఉత్తమ గ్రంథాలు కొన్నింటిని మిగిలిన దాక్షిణాత్య భాషలోకి అనువదింప చేయటం ఈ ద్వితీయ గ్రంథ పరంపరలోని మరొక ప్రశంసనీయమైన విశేషం. ఈ పుస్తకాలన్నీ పూర్తిగా వెలువడి నప్పుడు విద్యావంతులలో ఎక్కువ మందిని వివిధ విషయాలను గురించిన జ్ఞానాశక్తి గల పాఠకులుగా ఆకర్షించి, ఆ జ్ఞాన పిపాసను తృప్తిపరచడానికి యోగ్యమైన గ్రంథాలను కూడా వారికి అందజేసినట్టు అవుతుంది.

ఈ దక్షిణభాషా పుస్తక సంస్థ ఆశయాలు శీఘ్రగతిని సఫలం కాగలవని ఆశిస్తున్నాను.

ఇట్లు
ఎ. లక్ష్మణస్వామి ముదలియార్.
వైస్ ఛాన్సెలర్,
మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం.

మద్రాసు,
7-10-1958.

తొలి పలుకు

విదేశ విద్య వలన మన దేశ భాషలకు నూతన వికాసము కలిగినది. మన భాషలలో క్రొత్త క్రొత్త రీతులలో రచనలు సాగుచున్నవి. అట్టి రచనలలో కథానిక (లేక చిన్న కథ) ఒకటి. ఇట్లనుట వలన మన దేశ భాషలలో పూర్వము కథలు లేవని కాదు. నిజమునకు కథలు లేని భాష ఉండదు. మన దేశ భాషలన్నింటిలో ఆది కాలమునుండి ముచ్చట గొల్పు కథలెన్నియో గలవు. సంస్కృతములోని భారతము, భాగవతము, రామాయణము, కథాసరిత్సాగరము, పంచ తంత్రము వంటి గ్రంథములలో వినోదము విజ్ఞానముకూడ కలిగించు వేనకు వేల కథలున్నవి. ఈ కథలన్నిటిని పూర్వులు దేశ భాషలలో కూడ వ్రాసిరి. ఇవి గాక, ఆయా ప్రాంతములకు సంబంధించిన కథల, ఆయా భాషలలో పుట్టి పెరిగి మన సాహిత్యమునకు మరింత పుష్టి కలిగించినవి. కాని ఈ కథలకు నేటి కథానికకు చాల భేదమున్నది. వాస్తవికత,—అనగా జీవితము నందలి సంఘటనలను ఉన్నవి ఉన్నట్లుగ చిత్రించుట—నేటి కథానికకు ముఖ్య లక్షణము.

విదేశ కథల పరిచయము వలనను, రేడియో కేంద్రములు , వార మాస పత్రికలు ఇచ్చుచున్న ప్రోత్సాహము వలనను మనదేశ భాషలన్నింటిలో కథానికా రచన నేడు విస్తారముగ సాగుచున్నది. మన భాషలోని ఉత్తమ కథానికలు కొన్నింటిని ఏర్చి కూర్చి దక్షిణ భాషా పుస్తక సంస్థవారు లోగడ ఒక సంపుటమును ప్రచురింప జేసిరి. దాని వలన మన భాషలోని ఉత్తమ కథానికలను మాత్రమే మనము చదివి ఆనందింపగలిగితివిు. ఈ పుస్తకములో ఇతర దక్షిణ భారత భాషలలోని సుప్రసిద్ధ కథల అనువాదములను గూడ జేర్చిరి. పాశ్చాత్య దేశములలో ఒక భాషలోని ఉత్తమ రచనలన్నింటిని మిగిలిన భాషలలోనికి అనువదించుకొందురు. ఆ విధముగా ఒక భాషవారి జీవన విధానములు, ఆశయములు, ప్రజ్ఞావిశేషములు ఇతర భాషలవారుకూడ తెలిసికొని ఆనందింపగలరు. మన దేశ భాషలలో ఇట్టి అవకాశములు ఇంకను లేవు. ఇందువలన మనకు విదేశ రచయితలను గురించియు, రచనలను గురించియు తెలిసినంతగా మనకు మిక్కిలి సన్నిహితు

లైన ఇరుగు పొరుగు భాషలలోని రచయితలను గురించిగాని, వారి రచనలను గురించి గాని తెలియదు. ఈ పుస్తకము వంటి ప్రచురణలు ఈ లోపమును తీర్పగలవు. ఇట్టి అనువాదముల వలన దక్షిణ భారతమున ఒక భాషవారు ఇతర భాషలలోని రచనల అంద చందములను కూడ గ్రహింప గలుగుదురు. అంతేకాదు. భాషలు వేరైనను, తమ మధ్య పోలికలు ఎంత ఎక్కువగ నున్నది, తమలో ఎంత గాఢమగు సామరస్యము నిగూఢముగా నున్నది వారందరు చక్కగ గ్రహింప గలరు. ఇట్లు గుర్తించుట వలన వారిలో ఐకమత్యము, పరస్పర భావము పెంపొందును. వేరు వేరు భాషల వారి నడుమ విభేదములు, విద్వేషములు పెచ్చు పెరిగిన ఈ దినములలో ఇది అత్యంత వాంఛ నీయముగద !

మదరాసు,
19—2—1959

ఎస్. గోవింద రాజులు,
అధ్యక్షుడు,
దక్షిణ భాషా పుస్తక సంస్థ.
వైస్ ఛాన్సెలర్,
శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము.

విషయ సూచిక

	కథానికలు		రచయితలు		పుట
1.	వెంకన్న	—	(కరుణకుమార్)	—	1
2.	పొగడదండ	—	(కొమ్మూరి పద్మావతీదేవి)	—	20
3.	శకుంతల పునరాగమనం		(శ్రీనివాస)	—	31
4.	నేను చంపిన యువతి	—	(ఆనంద)	—	44
5.	కాలపాశం	—	(సోము)	—	64
6.	పులకాంకురం	—	(టి. జానకిరామన్)	—	70
7.	అమ్మ చూపిన వెలుగు		(పెరియస్వామి తూరన్)	—	83
8.	మిలిటరీవాడు	—	(తకళి)	—	96
9.	జీవిత చక్రం	—	(కేశవదేవ్)	—	105

అనువాదకులు

కన్నడ కథలు :—

శకుంతల పునరాగమనం నేను చంపిన యువతి	తిరుమల రామచంద్ర

తమిళ కథలు :—

కాలపాశం పులకాంకురం అమ్మచూపిన వెలుగు	యండమూరి సత్యనారాయణ

మళయాళ కథలు :—

మిలటరీ వాడు జీవిత చక్రం	పుట్టపర్తి నారాయణాచార్య

3. శకుంతల పునరాగమనం

కన్నడమూలం : శ్రీ 'శ్రీనివాస'

అనువాదం : తిరుమల రామచంద్ర

['మాస్తి', 'శ్రీనివాస' పేర్లతో కన్నడుల అభిమానాన్ని చూరగొని, 'కన్నడ కథా పితా మహుడ' ని ప్రసిద్ధి గన్న రాజ సేవాసక్తి శ్రీ మాస్తి వెంకటేశ అయ్యంగారు జూన్ 7వ తేదీన కోలారు జిల్లా మాస్తి అనే గ్రామంలో జన్మించారు. మైసూరు సివిల్ పరీక్షలో ఉన్నతస్థాయిలో కడతేరి, 1914 లో అసిస్టెంటు కమిషనర్ (అసిస్టెంటు కలెక్టర్)గా నియమించ బడ్డారు. సుమారు 30 సంవత్సరాల పాటు మైసూరు ప్రభుత్వంలోని వివిధశాఖలలో ఉన్నతాధికారిగా పనిచేసి, ఉద్యోగం నుంచి విరమించారు. జీవన వృత్తి ప్రభుత్వోద్యోగమైనా సాహిత్యం వీరి జీవితమైంది. ఏదో వినోదం కోసం పూనుకున్న సాహిత్యోద్యమం నేడు ఆయన జీవితాన్నంతా ఆవరించింది. ప్రతిభ, అభ్యాసం లేక వృత్తి పరిశీలనం—ఈ మూడు వీరి రచనల్లో ముప్పిరి గొని, ముచ్చటగా గొల్పుతాయి.

శ్రీ మాస్తి ముఖ్యంగా కవులు. కన్నండలో చిన్న కవుల పితామహులని ప్రసిద్ధి కొన్నవారు. కాని, వీరు చేపట్టని సాహిత్య శాఖ లేదు. భావగీతాలు, కావ్యనాటక విమర్శ. ప్రభంధం నవల, యదాలాపల, జీవిత చరిత్ర—అన్నిటిలోను సిద్ధ హస్తులు. కేవలం భావ గీతాలు వ్రాసి పేరు పొందిన వారున్నారు: చిన్న కథలు, నవలలు వ్రాసి ఖ్యాతి పొందినవారున్నారు : నాటకాలు రచించి వాసిగన్నవారున్నారు — కాని అన్ని సాహిత్య రీతులను రచనలు చేసి గుణంలోను, గణంలోను సిద్ధి పొందిన ఇద్దరు కన్నడ మహా కవులలో వీరొక్కరు.

వీరు పెక్కు సంవత్సరాలు "జీవన" అనే కన్నడ మాస పత్రికను నడిపి కన్నడ సాహిత్య పరిషత్తు అధ్యక్షులుగా ఉండి, కన్నడ ప్రాంతం మారు మూలల కూడా పేర్కొనిరి, కన్నడపు కస్తూరి గుమ గుమలను ప్రచారం చేసి, కర్నాటక ఏకీకరణకాదాలిని మోగించారు, కన్నడ వీరాభిమానిగా పెక్కు రీతుల కన్నడ దేశ భాషలకు సేవచేసి, కన్నడుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు అయ్యారు. కర్నాటక విశ్వ విద్యాలయం వీరి ప్రతిభా పాండిత్యతకు మెచ్చి డాక్టరేట్ బిరుదముతో సన్మానించిరి.]

మాలినీ నదీ తీరంలో కణ్వ మహాముని ఆశ్రమ సమీపం. హస్తినా పురినుంచి ఆశ్రమానికి వచ్చే వారిలో ఇద్దరు యువతులు నెమ్మదిగా మాట్లాడుకుంటూ, ఆశ్రమం నుంచి నడిచి వెళ్ళుతున్నారు. వారిలో ఒక యువతి "ఈ దినమన్నా వస్తుందో, రాదో ! ఈ వేళకు రావలసిందే", అన్నది. మరొక యువతి "సామాన్యమా ! గొప్ప రాజ్యానికి

రాణి గదా ! అన్నిటిని సర్దుకొని రావడం సులభమా ? ఈ వేళ కాకపోతే రేపైనా వస్తుంది వస్తుంది.'' అన్నది. మొదటి యువతి ''మన శకుంతలను చూద్దామని నాకు మహా ఆశగా ఉంది. చూచి ఏడేళ్ల పైనీ అయింది కదూ ! ఇప్పుడెలా ఉందో ! అబ్బాయి నైతే మనం చూడనే లేదు.'' అన్నది. ఆమె జతగత్తె ''నాకు చాల ఆశే. ఈ ఏడు సంవత్సరాలూ ఆమెను ఎన్ని సార్లు కలల్లో చూశానో! మన శకుంతల కూడ మనను తప్పకుండా ఎన్నోసార్లు తలచుకొనే ఉంటుంది.'' అన్నది.

మొదట మాట్లాడిన యువతి అనసూయ: రెండవ యువతి ప్రియంవద. వారిద్దరూ రాణి శకుంతల రాకకు ఎదురు చూస్తూ ఉన్నారు. ఆమె వెనుకటి దినమే రావలసింది. కాని రాలేదు. నేడు వస్తానని చెప్పి కబురు పంపింది. రాణికి ఆశ్రమ ద్వారంలో స్వాగత మివ్వడానికి ఆశ్రమ ప్రతినిధులు నిరీక్షిస్తూ నిలబడి ఉన్నారు. ఆమె చిన్ననాటి చెలికత్తె లిద్దరూ ఆమె వచ్చే వరకు వేచి ఉండడానికి మనసొప్పక నెమ్మదిగా ముందుకు సాగారు. రాణి రథంలో వచ్చేటప్పటడు ఐదు నిమిశాలకు ముందుగానే రథంలో ఆమెను చూడాలని వారి ఆపేక్ష.

వచ్చే వారికోసం ఎదురు తెన్నులు చూస్తు కాలం గడపడం చాల వెసట పుట్టించే మని. వీరేమో శకుంతలతో పది పదిహేడేండ్ల పాటు అక్క చెల్లెండ్ల వలె పెరిగిన చెలికత్తెలు: శకుంతలకు సగం ప్రాణంలా ఉన్నవారు. ఆమెను ఏడు సంవత్సరాల క్రితం దుష్యంతుని వద్దకు పంపినప్పుడు చూడడమే. ఇటీవల ఆమెను చూచే అవకాశం కలుగ లేదు. శకుంతల ఆశ్రమంనుంచి వెళ్లిపోయిన నెల రోజులకు గౌతమి, శార్ఙ్గరవ శార ద్వతులూ తిరిగి వచ్చారు. శకుంతలకు జరిగిన అవమానం సంగతి వారినుండి విని ఆశ్రమ వాసులందరు బాధ పడ్డారు. శకుంతలను మేనక పిలుచుకొని పోయినది, ఆమె మరీచి మహర్షి ఆశ్రమంలో మగ పిల్లవానిని కని సుఖంగా ఉన్నదన్నదీ వీరికి తెలియనే తెలియదు. కణ్వ మహామునికి తెలిసిందేమో, ఆయన ఈ విషయాన్ని ఎవరితోనూ అవలేదు. గౌతమి దేవి ఒక మారు ''అమ్మాయి సురక్షితంగా ఉందా ? ఏలాగయినా వార్త తెప్పించుకొంటే నా మనస్సుకు దుట పడుతుంది'' అని కణ్వ మహామునితో అన్నది. దానికి మహాముని ''అమ్మాయి సుఖంగా ఉంది. కాని, ఇప్పటి అనిష్టం తొలగడానికి కొన్ని దినాలు గడపాలి. అప్పటికి అంతా సరిపోతుంది. అంతవరకూ చింత పడి ప్రయోజనం లేదు. ఇప్పటికి ఆమె యోగక్షేమాలు మనకు వాటంతట అవే తెలుస్తాయి,'' అని సమాధాన మిచ్చారు. తక్కిన వివరాలను గురించి ఆయనను ఎవరూ అడిగే టట్టూ లేదు : ఆయన వాటిని గురించి వీరితో చర్చించే వాడు కాడు. ఈ విధంగా దాదాపు ఆరేళ్ళు గడచిన తర్వాత, ఒకనాడు రాజభటుడొక్కడు చక్రవర్తి పంపిన మర్యాదలతో పాటు ఆశ్రమానికి వచ్చి, దుష్యంత చక్రవర్తి హేమ కూటంలో శకుంతలా దేవిని చూచిన సంగతి, అక్కడినుంచి ఆమెను కుమార భరతునితో సహా హస్తినాపురికి పిలుచుకు వచ్చిన సంగతి కణ్వ మహా ముని సన్నిధిలో నివేదించాడు. ఆ నాడు ఆశ్రమ

వాసుల ఆనందం అంతా ఇంతా అని చెప్ప తరం కాదు. కులపతి కణ్వ మహా ముని ఐదు సంవత్సరాలుగా నవ్వి నదిలేదు ; ఆనాడు ఆయన ముఖంపై నవ్వు నాట్యమాడింది. ఆ నాటి సాయంకాలం ప్రియంవద, అనసూయ తమ పసి పాపలను ఆశీర్వాదం కోసం హేమంతానికి తీసుకుని వచ్చినప్పుడు కులపతి వారిని చేతితో పుణికి ముద్దు పెట్టు కున్నారు, మందహాసం చేశారు; ఆ పొద్దంతా ఆయన మాటలలోను, చేతలలోను నూతన నోత్సాహం కనిపించింది. సంయమి ఆయన ఆయనకే అలా ఉందన్నప్పుడు తక్కినవారి మాటేమిటి ? అందరికి మితి మీరిన సంతోషం ! ఆశ్రమంలోని మృగాలు, పక్షులూ అందరికన్న హెచ్చుగా సంతోషించాయి. ఆ దినం వాటికి కావలి అదుపు తక్కువ, ఇదే పండుగో , పబ్బమో అని వాటి ప్రాణానికి అనిపించి ఉంటుంది. అంతేకాక సాత్వికుల వద్ద ఉన్న మృగాలు ఇతరుల సుఖ దుఃఖాల జాడను సహజంగా గ్రహించ గలుగుతాయి. పూర్వంనుంచి ఆశ్రమంలోని పుట్టి పెరిగి, ఋషులతో పాటే పండబారి వాథి తపసి ప్రభావంలో భాగ స్వాములయినట్టున్న వృక్షాలు ఆ నాడు ఆశ్రమ సహజమైన గాంభీర్యం తో నూతనల్లాసం సూచించే మృదుమధుర ధ్వని చేశాయి. "కులపతి పెంపుడు కూతురు సుఖంగా ఉన్నది. భర్తతోపాటు నగరంలో ఉన్నది. ఒక రాజ్యానికి రాణిగా ఉన్నది. భావి చక్రవర్తిని అల్లారుముద్దుగా పెంచుతున్నది." అనే భావం ఆశ్రమహృదయంలోనూ అక్కడి తక్కిన జీవనంలోను, తపోవనానికి వీచే గాలిలోను, వెలుతురు లోను—అంతటా సందారింది. కులపతి రాజ భటుని ఆనాడు ఆశ్రమంలోనే నిలుపుకొని, మరునాడుతగు మర్యాదలతో, రాజుకు, కుమార్తెకు ఆశీస్సులు తెలుపవలసిందని ఆజ్ఞాపించి పంపించారు. ప్రయాణంతో చేరే హస్తినాపురం లో శకుంతల సుఖంగా ఉంది. అని తెలిసిన వెంటనే అనసూయ ప్రియంవదలకూ, గౌతమి దేవికి ఆమెను చూడాలనే ఉబలాటం ఉప్పొంగింది. కులపతి కణ్వ మహామునికీ ఆశ కలిగే ఉంటుంది, ఆ నాడు ఆమె వెంటవెళ్ళి నిష్ఠూరంగా మాట్లాడి, ఆమెను అక్కడే ఒంటరిగా దిగ విడచి వచ్చిన శార్ఙ్గరవునికీ, శరద్వతునికీ కుతూహలం కలిగే ఉంటుంది. కాని, మగవారు ఇలాటి సందర్భాలలో తమ మనస్సు లోని మాటను — ఆవుసు — నోటితో చెప్పరు, ఆడవారు చెప్పకుండా ఉండరు. ప్రియంవద అనసూయను ప్రోత్సహించింది. అనసూయ అవ్వ గౌతమి దేవిని ముందుకు తోసింది. ఆ వృద్ధ తాపసి శకుంతల సంగతి ప్రస్తావించడానికి నెపం దొరికింది కదా అనే సంతోషంతో, ఒక నాటి సాయంకాలం కులపతితో "మన అమ్మాయి ఎలా ఉందో పోయి చూచి వద్దామని ఆశవుతున్నది. పోయి రావచ్చునంటే పోయి వస్తాను," అన్నది. కులపతి "నీవు వెళ్ళి రావడానికి అడ్డు ఏముంది ! కాని, పిల్లలూ వెళ్ళి రావాలని ఆశ పడవచ్చు. వారిని వదలి పెట్టి వెళ్ళిరావడం మంచిదా ?" అన్నారు. "వాళ్లను కూడా వెంట తీసుకొని వెళ్ళు తాను," అన్నది గౌతమి. "పిల్లలు చాల పసివారు, తల్లులేమో యువతులు. అంతేకాక, రాణీ రాజుల సమీపనిక్కానికె, పిలిపించికోకుండా తమంతట తాము వెళ్ళడం ఆశ్రమ నివాసులకు తగదు. చూద్దాం !" అన్నారు కులపతి. వృద్ధ తాపసికి, చెలికత్తెలకూ ఆశా భంగమైంది. కాని, ఇది జరిగిన రెండు వారాలకు,

శకుంతల పెద్దలకు పిన్నలకు, తన పెంపుడు జింకకు, ఆవుకు, మ్రి చెట్టుకు మల్లికా లతకు — ఒక్క ప్రాణిని కూడ వదలకుండా, అందరికీ మంగళ ద్రవ్యాలు, బహుమతులు పంపి, తను మూన్నాళ్ళ తాళి ఆశ్రమానికి వస్తానని చెప్పి పంపింది. ఆమె ఆ క్రిందటి రోజు రావలసింది. అందరూ ఎదురు చూస్తూ కాచుకుని ఉన్నారు. ఈ లోగా, రావడం కొంచెం ఆలస్యమౌతుందని. మరుసటి రోజు ఆశ్రమం చేరుతానని తెలుప వలసిందిగా రాణి మరొక వార్త పంపింది. అందువల్లనే నేడు వీరంతా ఆమె రాకను నిరీక్షిస్తూ, నేడైనా వస్తుందో, రాదో — అని ఆలోచిస్తూ ఉన్నారు.

శకుంతలని చూడాలని చెలికత్తెలకు, గౌతమి దేవికి కుతూహలం కలిగినట్లే, శకుంతలకూ తన తండ్రిని , అవ్వను, చెలికత్తెలను, మాలినీ తీరంలోని ఆశ్రమాన్ని చూడాలనే ఉత్కంఠ తీవ్రంగా ఉంది. వలచిన మగడు నిరాకరించగా వెళ్ళి హేమకూటంలో ఆరేళ్ళు గడిపి, పద్దెనిమిదేళ్ల నవయువతి ముప్ఫై అయిదేళ్ల మహిళ వలే జీవిత భారానికి కుంగి పోయింది. భర్త వచ్చి తన తప్పును ఒప్పుకొన్నప్పుడు, ఆమెలో రోషానికి స్థానమే లేక పోయింది. ఆ మీదట, కుమారునితో సహా హస్తినా పురి రాణిగా తిరిగి వచ్చినప్పుడు కూడా ఆమె మనస్సు ఉత్సాహంతో ఉబ్బి పోలేదు. ఒక దశ దాటిన తర్వాత మనస్సు ఎంతటి సంతోషంతోనైనా ఉబ్బి పోవడం మరచి పోతుంది. ఆమెకు జీవితంలో శుభ సమయం మరల తల ఎత్తినప్పుడు, తనకు సుఖం కలిగిందనే భావంకంటే, తన తండ్రికిక చింత లేదనీ, తన చెలికత్తెలకిక విచారం లేదని, తన అవ్వ ఇకతనను గురించి యోచన చేయవలసిన అవసరం లేదనీ, తన కుమారుడు జన్మతః పొందవలసిన పదవి వాడికి ప్రాప్తిస్తుందనీ తన నడవడితో అది వానికి తప్పి పోయే ప్రమేయం లేదుదనీ—ఈ భావాలే ప్రముఖంగా మనస్సులో వ్యాపించి ఉన్నాయి. కనుక, ఆమె సాధ్యమైనంత త్వరలో తనవారిని చూచి , వారి కష్టసుఖాలు విచారించి, తన కష్ట సుఖాలను ప్రత్యక్షంగా చెప్పాలని కుతూహల పడింది. ఊరికి వచ్చిన వెంటనే ఆశ్రమానికి వెళ్ళాలనే సంగతి యెత్తాలనే ఆమె అనుకుంది. కాని, ఇంకా కొత్త : తనవారిని చూడాలనే అభిలాషను అంత త్వరగా తెలుపడానికి సంకోచపడి ఊరుకుంది. తాము సుఖంగా హస్తినా పురి చేరిన సమాచారం చెప్పిపంపినప్పుడు మాత్రం చెలికత్తెలకు, పెద్దలకు విడివిడిగా ఒక్కొక్క వార్త పంపింది. రాజ భటులు తిరిగి వచ్చినప్పుడు, వారినుంచి ఆశ్రమ వృత్తాంతం తెలుసుకొన్నది. అనసూయ శరద్వతుని, ప్రియంవద శార్ఙ్గరవుని పెండ్లాడి నట్లు వారి మాటలను బట్టి ఆమె ఊహించింది. ఇది జరిగిన పెక్కువాళ్ల తర్వాత కణ్వాశ్రమానికి వెళ్ళాలనే మాటను రాజు దగ్గర ప్రస్తావించడానికి సాహసించింది. తప్పకుండా వెళ్ళి రావలసిందే. కాని ఇప్పుడు నేను అక్కడికి రావడం మంచిది కాదు. మనమిద్దరం నేను ఆ పుణ్య భూమిలో అడుగు పెట్టినప్పుడు కులపతికి అపరాధం చేశాను. ఇప్పుడే వారిని చూడడానికి నాకు ధైర్యం చాలడం లేదు. నీవు వెళ్ళి రావచ్చును." అని రాజు అన్నాడు. శకుంతల చిరునవ్వుతో "అప్పుడు మీరు చేసిన అపరాధం ఇప్పుడు క్షమా

నానగారికి ప్రియంగా పరిణమించింది. ఇంతకూ ఆయన ఆలా క్రోధం మనస్సులో పెట్టుకుంటారా ?''అన్నది. నేను సంకోచ పడుతున్న వారి మనస్సులో క్రోధ మున్నదని కాదు. నేను తప్పు చేశాననే భావం ఇంకా నా మనస్సునుంచి తొలగి పోలేదు. నేను నిన్ను కొంత కాలం సరిగా చూచుకొన్న మీదట వారి వద్దకు వెళ్ళడానికి ధైర్యం కలుగుతుంది,'' అన్నాడు దుష్యంతుడు. ''అయితే నేనూ అంతవరకూ ఆశ్రమానికి వెళ్ళను. మా నాన్నగారు చెప్పినట్లే కానియండి'' అన్నది శకుంతల. నాన్నగారు చెప్పినదేమిటో రాజుకు తెలీదు. ''ఏమి చెప్పారు ?'' అని ప్రశ్నించాడు. శకుంతల ''ఏడేళ్ల క్రితం నేనిక్కడికి బయులు దేరినప్పుడు 'ఈ ఆశ్రమానికి మరల రావడం ఎప్పుడో ? ''అనే సరికి, నీ భర్తతో తపస్సుకు తరలి వచ్చినప్పుడు,'' అన్నారు నాన్న గారు'' అన్నది. కణ్వ మహాముని ఆ సందర్భంలో ''నీ కుమారునికి పట్టం కట్టి, నీ భర్తతో తపస్సుకు తరలి వచ్చినప్పుడు,'' అని అన్నారు. ''కుమారునికి పట్టం కట్టి' అనే మాటను శకుంతల రాజుకు చెప్ప లేదు. జీవితం ఆమెకు జాగరూకతను నేర్పింది. రాజు తన్ను ప్రేమించాడు., కుమారునికి అన్యాయం చేయలేడు, కాని, ఏ విషయంలోను అతినిశ్చయంకూడదు. కణ్వ మహాముని మాటలకు రాజు ''అది ఆశ్రమంలోనే వసించడానికి వెళ్ళడం ఎప్పుడన్న అర్థంలో చెప్పిన మాట —వెళ్లి చూచి రావడానికి ఆ మాట అన్వయించదు. వెళ్ళి వారి మనస్సును సమాధాన పెట్టు,'' అన్నాడు. ''అయితే నేను మీ రాయ బారినా ?'' అని అడిగింది శకుంతల. ''నీవు ఈ మాట పరి హాసానికే అంటున్నవు. కాని, అదే నిజం'' అన్నాడు రాజు. ఇంత జరిగిన మీదట రాణి తండ్రి ఆశ్రమానికి తాను రానున్నానని వర్తమానం పంపింది.

ఆశ్రమానికి వెళ్లడానికి ఒక దినం నిర్ణీతమైంది. ఆ నాటి ఉదయమే శకుంతల దేవ పూజ సమాప్తి చేసి, తను ఆశ్రమానికి వెళ్లి వచ్చే సంగతి సపత్ని అయిన హంస పదికకు తెలుపడానికి బయులు దేరింది. హంసపదిక శకుంతలకు నాల్గేళ్ళ ముందు నుంచి రాజు మనస్సును వలచుకొన్న రాణి: గంధర్వ రాజు పుత్రి. చెలువ, తేజస్విని. ఆ చెలువమూ, తేజమూ నాలుగేళ్లు నగరును పాలించాయి. ఆ మీదట ఒక నాడు వేటకు వెళ్లి వెనుదిరిగిన రాజు అన్యమనస్కుడై ప్రియురాలి ఎడ అశ్రద్ధతో ప్రవర్తిం చాడు. ఇది ఆ కాలంలో రాణులకు సర్వసాధారణమైన అనుభవం. రాజు ఎవరినైనా చూచాడేమో — అని ఆమె సందేహించ సాగింది; ఆయన వెంట వెళ్ళిన పరిజనాన్ని అడిగినది. ఆమె సందేహం సత్యమైంది. అశ్రద్ధలో రాజు ఏదో ఒక రీతిగా మారి పోయాడు, రాణి యెడల మరల ప్రేమ చూప లేదు. కొంత కాలం గడచిన పిదప గర్భిణి అయినఒక మహిళ హస్తినాపురికి వచ్చి, రాజు తనని పెండ్లాడినాడని చెప్పినదీ, అటు తర్వాత చరిత్ర హంసపదిక జీవితాన్ని మరింత చింతాకులం చేశాయి. ఇలా కొన్నేళ్ల తర్వాత నిరాకృతయై పోయిన ఆ శకుంతల రాణిగా తిరిగి వచ్చింది. ఆమెతో పాటు కొడుకు కూడా వచ్చాడు. ఇక తను జీవితంలో నిరీక్షించ వలసిన సుఖమేమీ లేదని

హంసపదిక మనసు దిట్టము చేసుకొన్నది. శకుంతల తన్ను చాల తిరస్కారంతో చూస్తుందని అనుకొన్నది. కాని, శకుంతల వచ్చిన మరునాడే ఆమె జీవితంలో మరల ఒక ఆనందంకందానం మోసుకెత్తింది. శకుంతల కుమారుని గన్న పట్ట మహిషి అని నగరులో రాజాజ్ఞ చాటించారు. నిజానికి తక్కిన రాణి వాసమంతా ఆమెకు మర్యాద చూపడం సంప్రదాయం. అయినా, శకుంతల తనే హంసపదిక వద్దకు వచ్చి నమస్కరించి, "మీరు నాకంటే పెద్దవారు. నేను ఏమీ తెలియని చిన్నదాన్ని. నన్ను చెల్లెలిగా భావించాలి. తెలియని వన్నీ తెలపండి," అని వినయంగా అడిగింది. ఈమె ప్రవర్తన చూచి హంసపదిక నివ్వెర పోయింది. ఆమె శకుంతలను దగ్గరికి లాగుకొని, కౌగిలించుకొని, "ఇదేమిటి చెల్లీ! ఏమిటి నీవనే మాటలు? రాజు నీ గీచిన గిరి దాటడు. మేము నిన్ను అంటి పెట్టుకొని ఉండాలే కాని, నీవు మమ్మల్ని లడగవలసినదేముంది?" అన్నది. శకుంతల "నాకు రాజానుగ్రహమూ కావాలి, అలాగే నా అక్కగార్ల అభిమానమూ ఉండాలి," అని సమధాన మిచ్చి, ఆమె మనస్సును చూరగొన్నది. అప్పటి నుండి వీరి మైత్రి దినే దినే పెరుగుతూంది. శకుంతల తండ్రి ఆశ్రమానికి వెళ్లే నాడు, వెళ్లి వస్తానని చెప్పి రావడానికి హంసపదిక దగ్గరికి పోయినప్పుడు హంసపదిక "అక్కడ ఎన్నాళ్ళుంటావు? ఎప్పుడు తిరిగి రాక? అక్కడ ఎవరెవరున్నారు? ఆశ్రమం ఎలా ఉంటుంది?" మొదలయిన ప్రశ్నలు వేసింది. ఆ ప్రశ్నలను బట్టి ఆమెకూ ఆశ్రమానికి వద్దామనే అభిలాష ఉందని శకుంతలకు తోచింది. "అక్కయ్యా! మీరుకూడా నాతో రండి" అని ఆమె హంసపదికను అడిగింది. "నీవు మీ వారి వద్దకు వెళ్లి వచ్చేటప్పుడు మధ్య నేను వచ్చి ఇబ్బంది పెట్టకూడదమ్మా?" అన్నది హంసపదిక. శకుంతల ఆమెను రావాలని బలవంత పెట్టి ఒప్పించి, రాజు వద్ద, రాజమాత వద్ద తామిద్దరూ ఆశ్రమానికి వెళ్లి రావడానికి అనుమతి పొందింది. ఆ దినమే బయలు దేరడానికి హంస పదిక సిద్ధంగా లేనందున మరునటి దినం తరలి వెళ్లడానికి నిర్ణయించింది. అందువల్లనే వారి పయనం ఒక దినం ముందుకు వెళ్ళడం, శకుంతల తాను రావడం ఒక్క దినం ఆలస్యమౌతుందని ఆశ్రమానికి కబురు పంపడమూ జరిగింది.

హస్తినా పురి నుంచి కణ్వాశ్రమానికి సాధారణంగా పదినాళ్ల నడక. ఆతురతతో తొందరగా వెళ్లే భాగ్య శాలులకు మూడు నాళ్ల పరుగు. రాణులిద్దరినీ పంపాలంటే తగిన పరివారాన్ని వెంట పంపాలి, రాజు దీనికి తగిన ఏర్పాట్లు చేశాడు. నీవు వారి వెంట వెళ్లాలని మోదకప్రియుడైన తన నర్మసఖుడు మాధవ్యునికి కూడా తెలియ జేశాడు. శకుంతల నిరాకృతి జరిగిన నాటినుంచి మాధవ్యునికి ఒక్కనాడన్నా సుష్టుగా భోజనం దొరికిన జ్ఞాపకం లేదు. భోజనం దొరికినా జ్ఞాపకం ఉండడం కష్టం, ఇప్పుడు భోజనమూ లేదు. శకుంతల వచ్చిన తర్వాత వీనికి వడ దెబ్బకు కాలిన వేలి మీద వాన కురిసినట్టయింది. పన్నెండేళ్ల క్షామం ఆమె వచ్చిన నాడే, ఉన్నదున్నట్టుగానే మాయమైంది. రాజు ప్రతి నిత్యం "మాధవ్యునికి ఈ పిండి వంటలు చేయించి పెట్ట

కూడదు, ఆ పిండి వంటలు చేయించి పెట్టరాదూ ?'' అని పురమాయించడం ప్రారంభించాడు. ఇప్పుడు, అదనంగా, శకుంతల పెద్ద రాణి ఆశ్రమానికి వెళ్లాలి అన్నప్పుడు తనూ వారి తో పాటు వెళ్లాలని రాజు అనలిగా, మాధవ్యుని ఆనందానికి అంతూపంతూ లేక పోయింది. తను రాజుకు ప్రతి నిధిగా వెళ్ళు తా నన్నది. ఈ ఆనందాన్ని కొక కారణం. మునుపు అక్కడికి వెళ్లినప్పుడు, ఎవడో యః కశ్చనలాఎవరి తోనూ మాట్లాడక, కుల పతికి దర్శన మివ్వక తిరిగి రావడమైంది. ఈ సారి వెళ్లితే, తను ఎంతటి ప్రజ్ఞా శాలి అయిందీ, రాజ పరివారంలో తన స్థానం ఎంత ముఖ్య ముఖ్యమైంది చూపించడానికి అవకాశం కలిగిందనేది మరొక కారణం. దీనికి తోడు భరతుడు వెంట ఉండడం వల్ల ఆటలకు కావలసినంత వీలు. మాధవ్యుడు ఒక రథ మెక్కాడు. రాణులు మరొక రథ మెక్కా రు. కొందరు మాత్రమే అంగరక్షకులు వెంటరాగా, హస్తినాపురి నుంచి పయనమయ్యారు.

బయలు దేరేటప్పుడు కుమార భరతుడు రాణుల రథంలో కూర్చున్నాడు. కుమారు డక్కడ కూర్చునేటప్పుడు మాధవ్యుడు దగ్గరికి వచ్చి ''రథం కదిలి కొంచెం దూరం వెళ్లిన తర్వాత నా రథ మీదికి రా. ఆడుకొందాము అని,'' అతని చెవిలో గుకసగుసలాడాడు. భరతుడు 'ఊ' అని తలఊపాడు, సంతోషంతో ప్రయాణం రెండు గడియలయేటప్పటికి అతనికి ఆడవారి రథంలో కూర్చోనడం విసుగు పుట్టింది. ''నేను మాధవ్యుల రథం లోకి వెళ్లుతాను'' అన్నాడు. రథాలను ఆపి, కుమారుని ఆ రథంలో కూర్చో బెట్టారు. రాణులకుకూడా దీని వల్ల అనుకూలమే, శకుంతలకు తన కుమారుడు దగ్గర ఉండాలనే ఆశ , కాని అతడుంటే తను అక్కయ్యతో పిచ్చ పట్టి మాట్లాడడం సాధ్యం కాదు. అయినా, ఆమె అటు మాధవ్యుని రథంలో కూర్చున్న కుమారుని మధ్య మధ్య మమతతో చూస్తూ, ఇటు పెద్ద రాణితో మాట్లాడుతూ ప్రయాణం సాగిస్తూంది. ఆ రథంలో మాధవ్యుడు అన్ని జాతుల పశు పక్షుల ధ్వనులూ అనుకరిస్తూ కుమారుని సంతోష పెడుతున్నారు. అంతకు ముందు ఏడు రోజులనుంచి అతనికి, భరతునికీ ఇదే పని. మాధవ్యుడు ఈ అనుకరణలో కడు చతురుడు. ఆయన సింహంలాగా గర్జించినప్పుడు గుర్రాలు బెదిరి దౌడు హెచ్చించాయి. ఇలాగే కాకి, కోకిల, చిలుక, గోరు వంక, పులి, నక్క , తోడేలు, మొదలయిన వాటిని అనుకరించి భరతుని మెప్పించాడు. వంక, పులి, నక్క, తోడేలు, మొదలయిన వాటిని అనుకరించి భరతుని మెప్పించాడు. ''గాడిద లాగా వోండ్రపెట్టు,'' అని కోరాడు భరతుడు. రోజూ అదే పనిగా కోరితే మాధవ్యుడు ఇలా వోండ్ర పెట్టేవాడు. ప్రయాణంలో రథంలో కూర్చుని గాడిద లాగ వోండ్ర పెట్టడం ప్రారంభిస్తే జనం ఏమనుకుంటారు ? కనుక ఇప్పుడు వద్దూలే. రాణులున్నారు'' అని మాధవ్యుడు భరతుని మనస్సు మార్చడానికి ప్రయ త్నించాడు. కాని భరతుడు ఊరికే వదిలి పెట్టే బాలుడు కాడు. ''మన రథాన్ని ముం ముందుకు తోలమను: తర్వాత వోండ్రపెట్టు'' అని మొండి పట్టు పట్టాడు. మాధ

వ్యునికి ఒక్క క్షణం మనస్సుకు చింసుకొని పోయింది. కాని, వెంటనే, ఇది పెద్దవారు చెప్పదగ్గ కపటపు మాట కాదు. కల్లకపటం తెలియని పసివాని మనస్సునుంచి వెలువడిన మాయ మర్మం లేని మాట గదా అను కొన్నాడు. రథాన్ని కొంచెం ముందుకు సాగించమని చెప్పి, నెమ్మదిగా వోం(డ పెట్టి కుమారుని కోరిక తీర్చాడు. ఇలా వీరు మార్గాయాసం అనేది తెలియకనే ముందుకు సాగి పోయారు.

మరుసటి దినం సాయంకాలం వీరు ఆ(శమ సమీపానికి చేరారు. ఆ(శమం సమీపించగానే భరత కుమారుడు రథం వడిగా తోలమని సారథితో అన్నాడు. "మనం ముందుగా వెళ్లి అమ్మవాళ్లు వస్తున్నారని చెబుదాం"—అనేది అతడు నోటితో చెప్పిన కారణం. అసలు కారణమేమిటంటే, తను ముందుగానే ఆ(శమం చూడాలి అక్కడ అందరినీ పలుకరించి పరిచయం చేసుకోవాలన్న కోరిక. ఆ రథ సారథి యువకుడు. రెండో రథంకంటే ముందుగా వెళ్లాలని వానికి అభిలాషే. కనుక వారి రథం రెండో రథంకన్న అర్థ పరువు ముందుకు వెళ్ళింది. అందువల్ల రాణిని అందరికన్న ముందుగా చూచి స్వాగతమివ్వాలని వస్తున్న అనసూయ, (ప్రియంవదలకు మొదట భరతుని రథం ఎదురైంది. చెలికత్తెలు దూరంనుంచే రథం చూశారు. దానిలో మాధవ్యుడు మా(త్రం కనిపించడం వల్ల, వారు, ఎవరో మగవారున్న రథం అని, దారి వదలి పక్కకు తప్పుకున్నారు. "వీరెవరు బాబాయి ?" అని భరతుడు మాధవ్యుని (ప్రశ్నించాడు. "రాణి గారి చెలికత్తెలు లాగుంది," అన్నాడు మాధవ్యుడు. భరతుడు వారిని తేరి పార జూచి "ఔనౌను !" అంటూ రథం ఆపమన్నాడు. రథం అనసూయ (ప్రియంవదలున్న పక్కకే వెళ్లి ఆగింది. కుమారుడు రథంనుంచి దూకి, వీరి వద్దకు వచ్చాడు. ముఖం పోలికలను బట్టి ఈ అబ్బాయి శకుంతల కుమారుడని వెంటనే చెలికత్తెలు (గ్రహించారు. "అవునో ! కాదో ! అబ్బాయి మట్టుకే ఈ విధంగా రావడం కద్దా !" అని వారు ఆలోచిస్తుండగానే, భరతుడు వారి దగ్గరికి వచ్చి, "మీరు మా అమ్మగారి చెలికత్తెలు కదూ !" అని (ప్రశ్నించాడు. (ప్రియంవద "ఔను. అమ్మగారేరి బాబూ ?" అని అడిగింది. కుమారుడు మరి కొంత దగ్గరికి వచ్చి, "వెనుక రథంలో వస్తున్నారు," అని, "మీ పేరు (ప్రియంవద. ఆమె పేరు అనసూయ కదూ !" అన్నాడు. "నీ కెలా తెలిసింది ?" అని అనసూయ అడుగుతూ అతణ్ని ఎత్తుకుంది. కుమారుడు ఆమె ముఖం పై వేళు ఆవించి "దొడ్డమ్మగారి ముఖం వెడల్పు, మీ ముఖం కోల. అదే గుర్తు" అన్నాడు. "అంత మా(త్రానే తెలిసిందా ? ఎంత తెలివి తేటలు ?" అన్నది (ప్రియంవద. "అది కాదండీ ! మీ ముక్కు కొంచెం పెద్దది అన్నారు. దాని నుంచికూడా గుర్తు పట్టాను," అన్నాడు భరతుడు. చెలికత్తెలిద్దరికీ పట్టాగలేదు, కుమారుని చెక్కులు నిమిరి ముద్దు పెట్టు కున్నారు. "తం(డిలాగే ఉన్నాడు. బొద్దుగా పెరిగాడు"—అనుకున్నారు. ఇంతలోగా మాధవ్యుడు వారిని సమీపించాడు, వారిని కుశల (ప్రశ్న చేశాడు. చెలికత్తెలు ఆయనకు తగిన సమాధానం చెప్పి. "రాణి

గారు ఇంకా ఎంత దూరంలో ఉన్నారు ?'' అని అడిగారు. అడుగుతూ ఉండగానే దూరానే మరొక రథం కనిపించింది. ''అదిగో రథం !'' అంటూ అనసూయ భరతుని కింద దింపి ముందుకు అడుగు వేసింది. ప్రియంవద భరతుని ఎత్తుకొని, వెంట వెళ్లింది. శకుంతల దూరంనుంచే వీరి గుంపును చూచి, రథం ఆపమని సూతుని ఉత్తరువు చేసి , రథం ఆగిన వెంటనే తను దిగి, హంస పదికను దింపుకొని, వెంట తీసు కొని చెలికత్తెల వద్దకు వచ్చింది.

ఏడేళ్ల గడచిన తర్వాత మరల సమావేశమైన ఈ సఖుల మనస్సులోని భావ శబలతను ఎవరు వర్ణించగలరు ? అంతకు కొన్ని క్షణాల ముందే ప్రియంవద మనస్సులో ''నేటి శకుంతల నాటి శకుంతల కాదు, రాణి. ఆమెని ఏమని పిలువాలో ! ఏమి మర్యాద చూపాలో !'' అని ఆలోచించింది. రథంనుంచి దిగిన శకుంతలను చూడగానే ఈ ఆలోచనలన్నీ ఎక్కడికి పోయాయో ! ఆమె శకుంతలను 'రాణి !' అని కూడ పిలవలేదు. ''శకుంతలా బాగున్నావా ?'' అని మాత్రమే అన్నది. గొంతు బిగుసుకు పోయింది. కళ్లలోని నీరు కళ్లలో ఉండక, కిందికి జారి పడక, కను రెప్పల మధ్యనే బిందువులుగా నిలిచింది. అనసూయ చిన్న పిల్లలా పరిగెత్తి వచ్చి మాటా మంచీ లేక శకుంతలను కౌగిలించుకొని, ఆమె భుజం మీద తలవాల్చి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. శకుంతలకూ ఒక్క క్షణం ధైర్యం తప్పింది. కాని, మరుక్షణమే ఆమె మనస్సు దిట్టము చేసుకొని, ''రా, అనసూయా ! ఇదిగో చూడు ఎవరు వచ్చారో !'' అని ఆమె కౌగిలిని వదలించుకుంటూ, ప్రియంవదను దగ్గరగా లాక్కుంటూ, హంసపదికకు తన నెచ్చెలులను పరిచయం చేస్తూ,'' ''ఈమె మా అక్కయ్యగారు. నన్ను చెల్లెలికన్నా చక్కగా చూచుకుంటూన్నారు.'' అన్నది. ప్రియంవద హంసపదికకు సగౌరవంగా చూస్తూ ''తమరు కూడా మా ఆశ్రమానికి దయ చేయడం చాల సంతోషం,'' అన్నది. పరస్పర, మర్యాద మాటల తర్వాత శకుంతల ''నాన్నగారు, గౌతమి దేవి సుఖంగా ఉన్నారా ?'' అని ప్రశ్నించి, పిదప ఆశ్రమంలోని అందరి యోగ క్షేమాలు విచారించింది. మాధవ్యుడు ఒక పక్కన ఉండడం చూచి, మర్యాదకోసం యథాలాపంగా ''మా ప్రయాణం వలన మీకు చాల ఆలస్యమైంది.,'' అంటూ, భరతుని వంక చూస్తూ, ''అబ్బాయి అప్పుడే మీ స్నేహం కట్టాడే ?'' అన్నది. ''ఔను మా. నీవు మొదట్లోనే ముమ్మల్నందర్నీ వర్ణించి చెప్పి, నా ముక్కు పెద్దది అన్నావటు.'' అన్నది ప్రియంవద. ''శకుంతల కుమారుణ్ణి చూచి. '' అబ్బాయ్ ! దొడ్డమ్మ గారిని అలా అనవచ్చా !'' అన్నది. ''నేను మొదట్లో అనలేదమా, నన్ను ఏలా గుర్తు పట్టావు—అని దొడ్డమ్మగారు అడిగారు. మీ ముఖం పెద్దదిదీ, పిన్నిగారి ముఖం పొడుగు—అన్నాను. ఇంతలోనే తెలిసిందా ?—అని దొడ్డమ్మగారన్నారు. లేదండీ. మీ ముక్కు కొద్దిగా, కొద్దిగా పెద్దదని అమ్మగారు చెప్పారండీ అన్నాను.,'' అంటూ దారిలోని ఒక రాయిని కాలితో తన్నాడు' భరతుడు. అందరూ మళ్లీ నవ్వారు. పిల్లల మాటల కెంత మహిమ !

స్నేహంతో గాని, దుఃఖంతోగాని పెద్దల కంఠం రుద్ధమైనప్పుడు, పసి పిల్లల జిలిబిలి పలుకు ఆ ఎంతటి ఉద్వేగాన్నైనా తగ్గిస్తుంది. కన్నవారు పెంచిన వారు చింతాక్రాంతులైనప్పుడు, పసి పిల్లల ఒక్క నవ్వు తీగ వారి హృదయంలో హర్షపు పువ్వులు పూస్తుంది. కాలం గడిచి, పెరిగి పెద్ద వయ్యస్సు మళ్లిన వారు తమ వయస్సంతా అడవి గాచిన వెన్నెలై పోయిందని కుంగి పోయినప్పుడు, ఆకలితో అమ్మ రావురంటూ ఏడ్చే చిన్నారి పాప జీవితంలో కావలసింది చాల ఉందని వారిని హెచ్చరిస్తుంది. ప్రియంవద, అనసూయ మరొకమారు భరతుని ముద్దాడి, వాని చేతులు పుచ్చుకొని నడుస్తూ వెళ్లారు, ఇట్లు శకుంతల, అటు హంసపదిక, మాధవ్యుడు వారి వెను వెంట. ఇలా రాణులు, తాపస స్త్రీలు మాట్లాడుతూ, ఆశ్రమం వైపు నడిచారు. రథాలు వెనుక వచ్చాయి.

శకుంతల ముందుకు అడుగులు వేస్తూనే, తన సువరి చితస్థలాలన్నీ ఒక్కటొక్కటిగా గుర్తుకు తెచ్చుకుంటూంది. ఇటు వైపున దారి పక్కన ఒక పెద్దమాను. దానిలో ఒక తొర్ర. తొర్రలోనుంచి మాను మొదట్లో పక్కన రాలిన గింజలు. అటు మాలినీ నది స్నాన ఘట్టంనుంచి వచ్చే దారి. మరికొంత దూరాన ఆశ్రమ వృక్షాల కోసం పైనుంచి తెచ్చిన కాలువ. ఇక్కడ మరొక వైపు జింకల మంద. ఎవరా వస్తున్న వారని వీరిని చూచే జింకలు కొన్ని, ఎవరు వస్తే మనకేమిలే — అన్నట్టు తల ఎత్తకనే మేస్తున్నవి కొన్ని. ప్రపంచం ఆనాడు ఉన్నట్టే నేడూ ఉన్నది — అని తోచింది శకుంతలకు. కాని, ఆ నాటి ఉల్లాసం మాత్రం ఆమె మనసులో లేదు. తన్ను సాకిన, పెంచిన స్థలాన్ని చూచి శకుంతలకు సంతోషమే: కాని, దాని స్వరూపం అలాగే ఉన్నా, దానినుంచి తనకు ఆ నాటి సుఖం, హాయి కలుగ లేదనేది ఒక కొరత. ఈ మనస్థితికి కారణమేమిటో శకుంతలకు అర్థం కాలేదు. అందరూ ఆశ్రమ ద్వారం వద్దకు వచ్చే వేళకు, అక్కడ శార్ఙ్గరవుడు, శారద్వతుడూ, కొందరు ముని కుమారులు, ముని కన్యలూ వేచి ఉన్నారు. శార్ఙ్గరవుడు ఒక పళ్లెంలో ఫల మంత్రాక్షతలు ఉంచుకొని, ఎదురుగా వచ్చి, రాజోచితాశీర్వాదంతో కుమార భరతుని మీద, శకుంతల మీద అక్షతలు చల్లాడు. పిదప శకుంతలతో "కులపతి ఇక్కడ తామే ఉండి రాణిగారికి స్వాగతమివ్వాలని అనుకున్నారు: కాని, సంధ్యాహోమ సమయం అయినందున 'యజ్ఞవాటిలో ఉంటాము. అక్కడికే వారిని విజయం చేయించుకొనిర" మ్మని ఆనతిచ్చి వెళ్లారు," అన్నాడు. శకుంతల శార్ఙ్గరవుని మర్యాదకు చాల బాధ పడింది. కాని, ఆమె వెంటనే అతనితో ధారాళంగా మాట్లాడి, ఈ మర్యాదంతా వద్దని చెప్పేటానికి వీలు లేదు. కనుక విని ఊరుకుంది. శారద్వతుడు దగ్గరికి వచ్చి "క్షేమమేనా తల్లీ !" అని మెల్లిగా అడిగి, భరత కుమారుని దగ్గరికి పిలిచి,, 'చక్రవర్తి కుమారులు చాలా చురుకుగా ఉన్నారు," అని శార్ఙ్గరవునితో అన్నాడు. "అంతా కులపతి అనుగ్రహం," అన్నాడు శార్ఙ్గరవుడు. అందరూ అక్కడినుంచి యజ్ఞ వాటికకు బయలు దేరారు.

కులపతి హోమాగ్ని ముందు ఆసీనులై ఉన్నారు. వీరు రావడం తెలిసి, లోపలి నుంచి ఒక వటువును పంపి, లోపలికి రమ్మని ఉత్తరువు చేశారు. శకుంతలకు వెంటనే వెళ్లి తండ్రిని కౌగలించుకొందామన్నంత ఆవేశం ఉంది. కాని, ఎదిగిన పిల్లకు, చక్రవర్తి పత్నికి, భావి చక్రవర్తి తల్లికి, ఇది భావ్యం కాదు. ఆమె భరతునితో "రా, తండ్రీ! తాతగారికి నమస్కారం చేయి," అని, "నమస్కరిస్తున్నాను అంటూ తండ్రి ఎదుట మోకరిల్లింది. ఆయన ఆశీర్వాదం పొందిన మీదట లేచి నిలబడి, హంస పదికను చూపుతూ "మా అక్కగారు. నాతో పాటు రావడానికి ఒప్పుకున్నారు. వారు రావడం మీ కందరికి సంతోషకరమని పిలుచుకు వచ్చాను." అన్నది. కులపతి ఆమె మాటలు విన్నట్టు తల పంకిస్తూ, ఆశీర్వాదాక్షతులు వారిపై చల్లి కూర్చోమని సైగ చేశారు. హోమం కొనసాగింది. కులపతి పది పదిహేను నిమిషాలలో సంధ్య హోమం, అగ్నిపూజా సేవాదికం సమాప్తి చేసి వీరిని "కుశల ప్రశ్నవేశారు. భరత కుమారుడు ఇతరుల వద్ద ఆటలాడినట్టు కణ్వ మహామునివద్ద చనువుతో ఆడుకోలేదు, చాల గంభీరంగా ప్రవర్తిం చాడు. కణ్వ మహాముని హంస పదికను సగౌరవంగా పలుకరించారు. ఆ వేళకు మాలినీ నదికి వెళ్లిన గౌతమీ దేవి కూడా వచ్చింది. "సాయంకాలమంతా కాచుక్కూ చున్నాను. నీవువచ్చే వేళకు సరిగ్గా ఏటికి వెళ్లాను చూచావా నేను," అంటూ శకుంతల దగ్గరికి వచ్చింది ఆమె. వచ్చిన వారందరూ ఆమెకు కూడ నమస్కరించి ఆశీర్వాదాలు పొందారు. కణ్వ మహాముని కొంతసేపు రాజుసంగతి, రాజకుటుంబం సంగతి మాట్లాడి గౌతమితో "అమ్మాయీ, రాణిగారు ప్రయాణంలో చాల బడలినారూ. అబ్బాయికీ ఆకలి అయి ఉంటుంది. పిలుచుకు వెళ్లి ఉపచారం చేయండి" అన్నారు. తర్వాత ఆయన ప్రియంవద, అనసూయలను చూచి, "రాణిగారికి మీ పిల్లలను చూపించండి' అంటూ నవ్వారు. వారిద్దరూ సిగ్గుతో తలలూపారు. తర్వాత అందరూ విడిది ముఖ మంటపం చేరారు.

సఖులూ, శకుంతలా మాట్లాడవలసిన సంగతులు వందలూ, వేలూ, రాణి హంస పదిక ఇది గ్రహించి, భరత కుమారునికి భోజనం పెట్టిస్తానంటూ గౌతమీ దేవితో పాటు వంటసాలకు వెళ్లింది. ఆశ్రమాన్ని చూడాలనే నెపంతో కుమారుని పిలుచుకొని అటూ ఇటూ తిరిగి పొద్దు పోయి విడిది చేరింది. ఆ వేళకు సఖులు శకుంతలకు తమ సంతానాన్ని చూపి, మరలవచ్చి, ఆమెతో సఖి సహజమైన సౌహార్ద్రంతో, ఉత్కంఠతో ఆ మాట ఈ మాట—ఎక్కడ లేని విషయాలూ మాట్లాడారు. దుర్వాసుని శాపం, తాము భయ పడడం, ఆ శాపం ప్రకారమే జరుగడం, కణ్వ మహా ముని వ్యథ పడడం, శార్ఙ్గరవ శారద్వతులు రాజధానినుంచి తిరిగి వచ్చిన మీదట గౌతమీ దేవి వారికి పెండ్లి చేయాలని పట్టు పట్టడం, శకుంతల పెంపుడు జింక ఈనడం, మరల యిప్పుడు చూచి ఆయన మాట శార్ఙ్గరవుని హట్టం, శారద్వతుని సరళత, కణ్వ మహా ముని దొడ్డ మనసు, ... ఇలాగే ఎన్నో మాటలు. భరత కుమారుడు భోజనం

ముగించి రాగానే శకుంతల వానిని గుండెలకు హత్తుకొని పడుకో బెట్టి, హంస పదికతో పాటు భోజనానికి వెళ్లింది. ఇక్కడ వారి సరళ స్వభావం చూచి హంసపదికకు ఆశ్చర్యం భోజనానంతరం అందరూ కొంత సేపు వెన్నెలలో విశ్రమించి, పడుకొనడానికి వెళ్లారు. ఆ రాత్రి శారద్వత శార్ఙ్గరవులు తమ పిల్లల కష్ట సుఖాలు తామే చూచుకోవలసి వచ్చింది. శారద్వతుడు సాధు స్వభావుడు, కనుక అతనికివన్నీ లక్ష్యంలేదు. శార్ఙ్గరవునిది కాంచెం కటిన హృదయం. అతనికి అంత తొందరగా పెళ్లాడే ఉద్దేశం లేదు. ప్రియం వదకూ ఇంకా కొన్నాళ్లు గడవాలనే మనసు. కాని గౌతమీ దేవి పట్టు పట్టింది. "ఏదిగిన పిల్లను పెట్టుకొని, మనలాగే కదా అని అజాగర్తతో ఉండబట్టే, అప్పుడలా అయింది. ఇక మీ వల్ల మరేదైనా చింత కలిగే అవకాశం ఉండకూడదు. మీరూ ఇప్పుడే తప్పక పెండ్లాడాలి," అన్నది. అనసూయా శారద్వతులు పెండ్లికి ఒప్పుకున్నారు. ప్రియంవద ఇప్పుడు పెండ్లి వద్దు — అన్నది. అప్పుడు అనసూయ "నీవు అక్కవు నేను చెల్లెలును. నీవే పెండ్లి వద్దంటే, నాకు మాత్రం ఏమి తొందర ? కొన్ని నాళ్లు గడవని, జతగా పెండ్లాడుదాము," అని ప్రియంవదతో అన్నది. ఇదంతా చూచి కులపతి ఆ సంవత్సరమే పెండ్లిండ్లు చేశారు. ఇప్పుడు అనసూయకు ఒక ఆడ బిడ్డ. ప్రియంవదకొక మొగ బిడ్డ. స్నేహితురాలి కోసం వారిద్దరూ ఆ రాత్రి విడిదిలోనే పడుకున్నారు. ముగ్గురూ చాలా సేపు ఏదో మాట్లాడుతూ, నిద్ర పోయారు. శకుంతలకు ఆ నాటి నిద్రలో చాల నాళ్లుగా కనిపించని ఎన్నో సుఖ స్వప్నాలు కనిపించాయి. తెల్ల వారి లేవగానే కులపతి ముందుగానే వచ్చి విచారించి వెళ్లారని తెలిసింది. తర్వాత రాణు లిద్దరూ నిద్ర లేచి స్నానాది కాలకృత్యాలు ముగించి, యజ్ఞ వాటికి వెళ్లి, పెద్దలకు నమస్కరించారు. ఆ మీాదట, శకుంతల తన చెలికత్తెలతో తన పెంపుడు మల్లికా లతను చూడడానికి వెళ్లింది. అది ఏపుగా గుబురుగా పెరిగింది. అదిగో ! అదే సుందర సహకార వృక్షం. ఆ పక్కనే దీర్ఘా పాంగమనే జింక వచ్చి నిలబడిఉంది మొదట దానికి శకుంతల ఆనవాలు చిక్క లేదు. ఆమె పిలిస్తే అది బెదరి దూరంగా పారిపోయింది. సఖులు దానిని పట్టుకొని వచ్చి, దగ్గర నిలువగా, క్రమంగా శకుంతలను గురించి, కాళ్లు చేతులు నాకి, ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చినట్టు చూస్తూ నిలబడింది. దాని పిల్లా అక్కడే ఉంది. దానికీ తల్లికీ వ్యత్యాసం చెప్పే ట్టే లేదు. శకుంతల అక్కడి నుంచి కదలి తనను రాజు మొట్టమొదట చూచిన చోటు, తాను ఆయన కూర్చున్న చోటు, తన ప్రేమ లేఖ వ్రాసిన చోటు, మాలినీ తీర స్నాన ఘట్టం — చూచింది. ఆమెకు తన బాల్య గాథ మరల కళ్ల ఎదుట నడచినట్టయింది. ఆ ఉల్లాస మేమిటి ? ఆ ఉత్సాహ మేమిటి ? ఆ సరళ భావన లేమిటి ? నేడు అప్పటికంటే ఎక్కువగా సుఖ సామగ్రి ఉన్నది, అయితే, ఆనాటి సుఖం లేదు, శకుంతల మనసు చిన్నపోయింది ఆ నాటి ఆమె బ్రతుకు మరొకరి బ్రతుకులాగా కనిపించింది. ఆశలో సుఖంలేదు. ఆశ ఎరుగని సుఖమే సుఖం — అని ఆమె మనస్సుకు తోచింది. అలాగే ఆమె చెలులతో పాటు అక్కడా యిక్కడా తిరుగాడి మరల విడిది చేరింది.

మధ్యాహ్నం శార్ఙ్గరవుడు ఆమెవిడిదికి వచ్చి "ఆనాడు మిమ్మల్ని రాచనగరులో విడిచి వచ్చేటప్పుడు దురుసుగా మాట్లాడాను. అవన్నీ జ్ఞాపకం ఉంచుకోకండి," అన్నాడు. శకుంతల "నన్ను బహు వచనంతో పిలుస్తున్నావా అన్నయ్యా ! ఏన్నటికైనా, ఏమైనా నేను నీ చెల్లెలిని. ఇంతకూ ఆ నాడు నీవు అన్నది అప్పటి సందర్భంలో తప్పుకాదు. ఇప్పుడెలా తప్పవుతుంది ? నీవు నా అన్నవని మాత్రమే నాకు తెలిసిన సంగతి. తక్కినది నాకు జ్ఞాపకమే లేదు," అని అతనికి ధైర్యం చెప్పింది.

సాయంకాలం కణ్వ మహాముని విడిదికి వచ్చి శకుంతల వద్ద కూర్చుని, "నీవు మరొకమారు ఇక్కడికి వచ్చేటప్పుడు, నేను రమ్మన్నానని చెప్పి చక్రవర్తిగారిని పిలుచుకొని రావాలమ్మా ! నా దగ్గరికి రావడానికి సంకోచం వద్దని చెప్పు." అన్నారు. శకుంతల "పిలుచుకొని వస్తాను," అన్నది. తగ్గుత్తికతో.

శకుంతల మరునాడు, తెలతెలవారగానే లేచి, కాలకృత్యాలు ముగించి, తను తెచ్చిన నగలు, నాణ్యాలు, ఉడుగరలు, వస్త్రాలు అందరికీ పంచి పెట్టి, పెద్దలకు. వందనం ఆచరించి, పోయి వస్తానని చెలులకు చెప్పి, మరల హస్తినా పురికి బయలు దేరింది. ఇంతకు ముందు ఆమె ఆశ్రమంనుంచి బయలు దేరిన సందర్భం ఆమెకూ, తక్కినవారందరికీ బాగా జ్ఞాపకం ఉంది. ఆనాడు ఆమె కాలి నడకను బయలు దేరింది , నేడు రథమెక్కి బయలు దేరింది. ఆనాడు గర్భంలో ఉన్న కుమారుడు నేడు పెరిగి శుక్ల పక్ష సప్తమీ చంద్రునివలె ఆమె ప్రక్కన రథంలో కూర్చున్నాడు. అప్పుడున్న శంకా సందేహా లేవీ నేడు లేవు. ఇది తక్కిన వారందరికీ చాల సంతోష కరమైన సంగతి. శకుంతలకు మాత్రం మానసిక స్థితి ఆనాటి స్థితికంటే చాల భిన్నంగా ఉంది. కారణం తెలియకనే ఆమె ఆనాటి వలెనే నేడూ ఉత్కంఠిత అయింది. మరల ఈ ఆశ్రమానికి వచేటట్లయితే, భర్తతో పాటు రావాలి, వచ్చిన మీదట హస్తినాపురికి వెళ్లగూడదు — అనిపించింది ఆమెకు. నొప్పి తెలియక నవ్విన నవ్వే నవ్వు, నొప్పిని దిగమింగి నవ్వే నవ్వు కాదు—కణ్వ మహాముని పెంపుడు కుమార్తెకు ఇది అనుభవానికి వచ్చింది. నిజమైన సుఖాన్ని వెనుక వదలి పెట్టి వస్తున్నాననే జ్ఞానంతోనే ఆమె రథమెక్కి హస్తినాపురికి తరలింది.

4. నేను చంపిన యువతి

కన్నడమూలం : శ్రీ 'ఆనంద'

అనువాదం : తిరుమల రామచంద్ర

[కన్నడం చదువు వ్రాత తెలిసిన ప్రతివారికి 'ఆనంద' అనే పేరు చాల ఇష్టమయింది 'ఆనంద' ఎవరు అంటే "నేను చంపిన పిల్ల" (నాను కొండ హుడిగి) అనే కథను వ్రాసిన వారు, అని ఏ కన్నడవాడైనా చెబుతాడు.

'ఆనంద' అనే సాహిత్య నామ దేహంతో ప్రసిద్ధి పొందిన శ్రీ అంజ్జంపురం సీతారాం 1907 ఆగస్టు 22వ తేదీన ఆనవట్టి అనే గ్రామంలో జన్మించి, శివమొగ్గ, బెంగళూరులో విద్య పూర్తి చేసి, మైసూరు ప్రభుత్వం పట్టు శాఖలో వది సంవత్సరాలు పని చేసిన తర్వాత రాజీనామా యిచ్చి, పట్టు తయారీకి, సున్నం తయారీకి పూనుకొని కొసకు వాటిని కూడా వదలి, రచనా వృత్తిలోనే పూర్తిగా మగ్నులయ్యారు.

వీరు మొదట వ్రాసిన కథ భవతి భిక్షాం దేహి' అది 1922 లో వ్రాసినది నేను చంపిన పిల్ల' (నాను కొండ హుడిగి') రచించింది 1928లో వీరి కథలు ముఖ్యంగా రెండు విధాలు : ఇంగ్లీషు, డచ్, ఫ్రెంచ్, రష్యన్ కథలను భారతీయ వాతవరణానికి పొసు పరచినవి కొన్ని : స్వకీయ ప్రతిభతో స్వాను భావంతో నిండినవి కొన్ని. శృంగారం మొదలయిన లలిత భావాలను అత్యంత రమణీయ్య శైలిలో మనసు తాకెట్లు చిత్రించడంతో మానవ హృదయంలోని సూక్ష్మాతి సూక్ష్మ రీతులను విచ్చి చూపడంలో వీరు సిద్ధ హస్తులు. ప్రపంచ కథకులలో అగ్ర పంక్తిలో నిలువగల సమర్థులని చెప్పదగినవారు.

శ్రీ ఆనంద ఉత్తమ చిత్రకారులు కూడ. వర్ణ లేఖా చిత్ర రచన వీరి ప్రీతి పాత్రమైన ప్రసంగం.]

ఏడెనిమిది సంవత్సరముల నాటి మాట. వేసవి సెలవుల్లో మన మైసూరు రాష్ట్రమంతా పర్యటించి వద్దామని బయలు దేరాను. మన దేశంలోని పేరు మోసిన శిలాశిల్ప రాతులను ఛాయా చిత్రాలు తీసి, భద్ర పరచుకుందామనే పిచ్చి ఉండేది నాకు. సోమనాథపురం, బేలూరు, హాలెయబీడు మొదలయిన క్షేత్రాలలోని దేవాలయాల వర్ణనలను పువ కాలలో చదివి నప్పుడు "ఉండనీ ! చావకుండా బతికి ఉంటే ఒకరోజు కాక పోతే మరొక రోజు వాటిన్నిటిని కండ్లార చూచి వస్తాము" అనుకునే

వాణ్ని. కనుక నేను పర్యటనకు బయలు దేరినప్పుడు నా ఆశ స్వప్నం నిజమయేటట్టు ఉంది కదా ! —అని సంబర పడ్డాను. ఇక్కడ నేను ఇక ముందు చెప్పే విషయం—నా పర్యటనను గురించిన ఉపన్యాసం కాదు—నా పర్యటన మధ్యన, ఒక పల్లెటూరిలో జరిగిన ఒకటి రెండు రోజుల సంగతిని గురించి.

ఆ పల్లెటూరి పేరు నాగవల్లి. నేను అక్కడికి వచ్చే సరికి నా పర్యటన మూడు వంతులు ముగిసింది—అనవచ్చు. అప్పటికి నేను సుమారు నూరు నూటయాభై చిత్రాలను సేకరించాను. అన్నీ నేను స్వయంగా తీసిన ఫోటోలు.

నాగవల్లిలో కరియప్పగారనే వారు చాల ప్రముఖులు. ఆ పల్లెకంతా యజమానిలా ఉండేవారు. నేను వారి ఇంట్లోనే బస చేశాను. కథ ఇక్కడినుంచి ప్రారంభమైందని అనుకోవచ్చు.

నేను ఆ పల్లెను చేరే సరికి రాత్రి సుమారు తొమ్మిది గంటలయింది. నా సామానంతా ఒక సంత బండిలో వేసి, నేను దాని వెంట నడిచి వచ్చాను. రాత్రి పూట ఆ ఎడ్ల బండిలో ప్రయాణం చేయడం నాకు మనస్కరించ లేదు. ఆ రాత్రి ఆ పల్లెలోనే ఉండి పోదామనిపించింది. "దిగడానికి పరైన స్థలం ఏదైనా ఉందా ? " అని బండి వాడిని అడిగాను. వాడు కరియప్ప గారి పేరు చెప్పి. "బాబూ, తమరు ఉత్తరువిస్తే వారి ఇంటికి వెళ్ళిచెప్తాను. వారు అన్నీ అనుకూలాలు చేస్తారుబాబు !" అన్నాడు. నేను "కానీ" అన్నాను. ఇక పది చారరల దూరం వెళ్లే సరికి వారి యిల్లు తగిలింది. నేను బండి దగ్గర నిలబడి ఉన్నాను. బండివాడు బండి దిగి ఆ ఇంటి వైపు వెళ్ళి, ఒకటి రెండు నిమిశాల తర్వాత మరొకరితో పాటు తిరిగి వచ్చి "బాబూ, వీరే కరియప్ప గారు" అన్నాడు. కరియప్పగారు నా దగ్గరికి వచ్చి చాల వినమ్రతతో నమస్కారం చేసి. "అయ్యగారు ! దయ చేయండి, ఇది మీ యిల్లే అనుకొండి" అని అన్నారు. నేనూ వారికి ప్రతి నమస్కారం చేసి, "మీకు ఇబ్బంది కలిగించినట్టుయింది" అన్నాను. దానికి వారు "అయ్యగారూ ! అలా ఎక్కడైనైకద్దా ! నాకు ఇబ్బందేమిటి ? మీరు పెద్ద మనస్సుతో నా ఇంటికి రావడానికి ఒప్పుకున్నారు గదా ! అదే నా పుణ్యం. ఇబ్బంది గిబ్బంది అనకండి. ఇలా దయచేయాలి" అని తమ యింటి వైపు చేయి చూపుతూ, బండి వాణ్ని పిలిచి, "ఒరే తిమ్మ ! అయ్య గారి సామాను అరుగు మీదికి చేర్చరా !" అన్నారు.

మేము వెళ్లి వారి యింటి అరుగు పైన వేసిన చాప మీద కూర్చున్నాము. కరియప్పగారిది పెద్ద సంసారం, భాగ్య భోగాలతో నిండి కలకలలాడే యిల్లు. నేను వెళ్లి కూర్చోగానే, ముగ్గురు నలుగురు పిల్లలు లోపలి నుంచి వచ్చి కుతూహలంతో మా చుట్టు మూగారు. నా హేటు బూటు వారికి తమాశాగా కనిపించి ఉంటాయి !

అరుగుకు ఒక వైపున ఒక గది. ఇంటి నౌకరు ఆ గది తలుపు తీసి, కసుమాడ్చి చాప వేసి ఒక లాంతరు తెచ్చి పెట్టాడు. బండివాడు నా సామానంతా ఆ గదిలో పెట్టి వచ్చాడు. వాడికి ఇవ్వవలసిన అద్దె యిచ్చి పంపించేశాను. "ఇక దుస్తులు తీసి వేయండి అయ్యగారూ !" అన్నారు కరియప్పగారు. నేను లేచి గదిలోకి వెళ్ళి, నా సూటు బూటు విప్పి, దోవతి కట్టుకొని, చొక్కా వేసుకొని, అరుగు మీదికి వచ్చాను. ఆ వేళకు ఎవరో లోపలినుంచి వేడినీళ్ళు తీసుకు వచ్చి పెట్టారు. చేతులూ, కాళ్ళూ, ముఖం కడుక్కున్నాను. అరగంటలో భోజన మైంది. మళ్ళీ అరుగు మీద కూర్చుని, తాంబూలం వేసుకుంటూ మాట్లాడుతున్నాంము. నా పర్యటన సంగతి వారికి వివరించి చెప్పాను. నేను వారింటిలో బస చేయడం వారికి చాల సంతోషం కలిగించిందన్న సంగతి వారి మాటల్లోనూ, చేతల్లోను తెలిసింది. మాటల సందర్భంలో వారి సంగతి కూడ కొంచెం తెలుసుకున్నాను. చాల స్థితి మంతులు. సాలుకు నాలుగు వందల రూపాయలు సర్కారు శిస్తు కడతారట. ఇంటినిండ జనం. నౌకర్లు చాకర్లు—పాడిపంట, దేనిలోను కొరత లేదు. ఇల్లూ పెద్దది గానే కట్టుకున్నారు, ఆ పల్లెకంతా అదే పెద్దది. అన్నిటికి మించి నా మనస్సులో హత్తుకు పోయింది వారి నిష్కపటమైన నమ్రత. అది వారందరికీ చాల స్వాభావికమనే నాకు తోచింది. మొత్తంమీద, వారి యింట్లో నాకు చాల ఉపచారం జరుగుతుంది అనుకున్నాను.

భోజనమైన తర్వాత చాల సేపు మాట్లాడ లేదు. దారి పొడుగునా నడిచి వచ్చి నందున కొంచెం అలసటయింది. ఆ సంగతి కరియప్ప గారికి తెలిపి గదిలోకి వెళ్ళి దీపం ఆర్పివేసి పడుకున్నాను.

తెల్లవారి మెలకువ వచ్చేటప్పటికి సుమారు ఆరున్నర—ఏడు అయి ఉండవచ్చు. ఆ వేళకే నా గది వెలుపల నీళ్ళు సిద్ధంగా ఉన్నవి. ముఖం కడుక్కొని గదిలోనే కూర్చుని ఉన్నాను. కరియప్ప గారు తామే ఒక గిన్నెలో పాలు తీసుకొని వచ్చారు. వారి యింట్లో కాఫీ అలవాటులేదు. నాకు పాలు అలవాటులేదు. ఎలాగో—వారు అంత ఆదరంతో తెచ్చిన దాన్ని వద్దనకూడదని—పుచ్చుకున్నాను. ఆ మీద, వారినిఅక్కడే కూర్చోమని, నేను పర్యటనలో తీసిన చిత్రాలనుచూపి, వాటినిగురించి నేనుతెలుసుకొన్న విషయాలను చెప్పాను. అది విని వారికి కలిగిన సంతోశాషాశ్చర్యాలను నేను వివరించలేను. వారు నన్ను చూస్తూ "అయ్యగారూ ! తాము ఒప్పుకొంటే—ఇక్కడే దగ్గర్లో ఒక దేవస్థానం ఉంది—రంగప్ప గుడి—చాల పురాతనమంది. చెక్కడం పనితనం గొప్పది ! చాల దూర మేమి కాదు," అన్నారు. ఆ మాటలకు నా చెవులు నిక్క బొడుచుకున్నాయి

"ఎక్కడండీ !" అని అడిగాను.

"ఇక్కడే, ఇక్కడికి ఒక పరువు దూరంలో మరడి చెట్టు గుట్ట అని ఉంది. దాని వెనదట్లోనే."

బేలూరులో తీసిన ఫోటోలు కొన్నిటికి టిప్పణం—వివరణం వ్రాయ వలసి ఉంది. అంతేకాక లక్ష్మికి ఉత్తరం వ్రాయవలసి ఉంది.

"సరే, అలా అయితే, రేపు తెల్లవారే అక్కడికి వెళ్లి వస్తాను, ఇవాళ కొంచెం వ్రాత పని ఉంది" అన్నాను.

"మీ చిత్తం—అలాగే కాని" అన్నారు కరియప్పగారు.

ఆ రోజు చిత్రాలకు టిప్పణం వివరణం వ్రాయడంలోనే పన్నెండయింది. భోజనమైన తర్వాత లక్ష్మికి ఉత్తరం వ్రాయడానికి కూర్చున్నాను. నా పర్యటనలో తీరిక దొరికి నపుడల్లాఆవిడకు ఉత్తరం వ్రాసే వాణ్ణి. అన్ని ఉత్తరాలలోనూ నా పర్యటన విషయమే—నేను చూచిన దేవస్థానాలు—దృశ్యాలు, వాటి వర్ణన ఇత్యాది. నా పర్యటనలకి లక్ష్మి తలపు నన్ను నిత్యమూ విడువకుండా వెన్నంటే ఉండేది. ఎన్నో సార్లు "అయ్యో! ఈ సొబగును చూడడానికి నా లక్ష్మి లేదే! ఆవిడ నా దగ్గర ఉంటే ఈ శిల్పాల సొబగు ఇనుమడించేది" అనుకొన్నాను. ఆ రోజు నేను నాగవల్లికి రావడం, అక్కడ కరియప్పగారి సోదరాతిధ్యం—ఉపచారం—వారి పిల్లా జెల్లా సంగతి అంతా వ్రాసి—రేపు మరడి చెట్టుకు వెళ్ల దలచింది తెలిపి—తర్వాత మా సంగతులు కొన్ని వ్రాసి, ఉత్తరం ముగించాను. ఆ పల్లెలో తపాలాఫీసు లేదు. ఒక తపాలా పెట్టె మాత్రం ఉంది. వారానికి రెండు సార్లో, మూడు సార్లో బేలూరునుంచి టప్పా బంట్రోతు వచ్చి ఉత్తరాలు తీసుకొని వెళ్లుతాడట. కనుక్కోగా ఈ సంగతి తెలిసింది. కాని, తపాల పెట్టె ఎక్కడుందో నాకు తెలియదు. నౌకరులెవరైనా ఉంటే వారితో ఉత్తరం తపాల పెట్టెలో వేయిద్దామనుకొని, గదిలో నుండి వెలుపలికి వచ్చాను. నేను వెలుపలికి వచ్చి నప్పుడు గదికి ఎదురుగా ఒక ప్రాయంలో ఉన్న అమ్మాయి అరుగు స్తంభాన్ని ఆనుకుని కూర్చుని ఉంది. ఇంటి యజమాని కూతురు కావచ్చునని తోచింది. నేను, వెలుపలికి వచ్చి, అక్కడ నౌకరెవరు లేకపోవడం చూచి ఏమిచేయడానికి తోచక నిలబడి ఉన్నాను. ఇంతలోకే నేను చూచిన అమ్మాయి లేచి వచ్చి "ఏం బాబూ! ఏం కావాలి?" అంటూ కొద్దిగా నవ్వు ముఖం పెట్టింది. ఆ పల్లెపడుచు వినయాన్ని, సరళతనూ చూచి నాకు చాల సంతోషమైంది, నేనన్నాను—

"ఏమీ లేదమ్మా! ఈ ఉత్తరం తపాలాకు పంపవలసి ఉంది. ఆ పెట్టె ఎక్కడుందో నాకు తెలీదు. చెబుతావా ?"

ఆమె నవ్వుతూ, నా వైపురెండడుగులు వేసి, "అదెందుకండీ బాబూ! అంత శ్రమ తమకు ? ఆ ఉత్తరం ముక్క ఇవ్వండి బాబూ నేను వెళ్లి వేసి వస్తాను" అన్నది.

ఆమె మాటలువిని, ఆమెతో మరి రెండు మాటలాడదామని పించింది ! . . .

"నీకు శ్రమ కాదూ ?" అని అడిగాను.

అయ్యో బాబూ ! అదేం శ్రమండీ ? మీరు పెద్ద మనుషులు !''

''అలా అయితే నీకు శ్రమ లేదు కదా ?''

''లేదు, బాబూ ! ఇవ్వండి ఆ ఉత్తరం ముక్క.''

—ఇలా అని రెండు చేతులు ముందుకు చాచింది. నేను ఉత్తరం ఆమె చేతికిచ్చి ''నీ పేరేమిటి ?'' అని అడిగాను.

''నా పేరు చెన్ని,'' అని కొంచెం సిగ్గుతో చెప్పి వెళ్లిపోయింది.

సొగసైన పేరు—అనుకున్నాను. చెన్ని చక్కగా మాట్లాడింది. ఆమె ముఖంలో ఆ నమ్రభావం—కళ్లల్లో ఆమె హృదయపు నిర్మల ఛాయ— మాటల్లో పల్లె పట్టుల ఒకానొక లాలిత్యం— ఇవి ప్రతీదీ నా మనస్సులో నాటాయి.

ఆ రోజు మధ్యాహ్నం భోజనమైన పిదప కొంచెం కునుకు పట్టింది. మేల్కొనే సరికి సుమారు నాల్గు గంటలయిఉంటుంది. ముఖం కడుక్కొనటానికిగది నుంచి వెలుపలికి వచ్చాను. మళ్ల ఆ అమ్మాయి నేనుమొదట చూచినచోటే స్తంభానికి అనుకుని కూర్చుంది. నేను వెలుపలికి రావడం చూచి చాచిన కాళ్లు ముడుచుకొని, ఏదో పర ధ్యానంతో చీర. చెరుగు పోగులను లాగడం మొదలు పెట్టింది. నాకు నీళ్లు కావాలి. అక్కడ అడగడానికి మరెవరూ లేరు. అప్పుడే ఒక సారి ఆమెను పలకరించే ఉన్నాను; కనుక ఇప్పుడు ఆ చనువు తోనే ఆమెకు ''చెన్నమ్మా, కొంచెం నీళ్లు కావాలి, మొగం కడుక్కోడానికి'' అన్నాను. ''అలాగే బాబూ!'' అంటూ చిరు నవ్వుతో, ఎంతో సంబరంతో ఇంట్లోకి వెళ్లింది. చెన్నమ్మ పుట్టుకతోనే చిరునవ్వుతో పుట్టినట్టు ఉండేది. నేను చూచి నవ్వుడెల్లా ఆమె ముగ్ధ వదనం తేట నవ్వుతో వెలుగొందేది. పట్టణాలలో యువతుల మందహాసాలను పెక్కు సందర్భాలలో చూచాను. కాని, అవి సామాన్యంగా పెద్ద పెద్ద మానులును పెల్లగించి దుమ్ము దుమారం లేపే సుడి గాలి వలే మనస్సులో హోరెత్తించే కెరటాలు రేపి, అల్లకల్లోలం చేసే మందహాసాలు. చెన్నమ్మ చిరు నవ్వు అలాటిది కాదు—అది మృదువుగా అక్కడవీచి, ఇక్కడ వీచి, చిగురు జొంపాలలో దూరి, పూగుత్తులపై పాకి, పరిమళం తీసుకుని వచ్చే చల్లగాలి వలే—హృదయంలో చిరుతరగలుపుట్టించే సరళమైన మందహాసం. సుడిగాలిలో చిక్కుకుంటే వట్టి ధూళి ! కంటా నోటా మట్టి ! దానితో పౌరభం లేదు. ఈ పల్లె పడుచు నవ్వుతోనో ? వో ! ఇది మల్లె పూవువంటిది మల్లె పూవుది ఎంత నిర్మలత ! వినలేని పరిమళం ! . . . . . . ఇంత ఆలోచనలో ఉండగా, చెన్నమ్మ నీళ్లు తెచ్చింది. చేతులూ, కాళ్లూ, ముఖం కడుక్కొని గదిలోకి వెళ్లేలో గా చెన్నమ్మ కొంచెం ఫలహారం, ఒక గిన్నెలో పాలు తెచ్చి పెట్టి వెళ్లింది. ఫలహారం ముగించి, అలా తిరిగి వద్దా మనుకొని, నా పిల్లంగోవిని, చేతి కేమెరాను తీసుకుని గదినుంచి బయలు దేరాను. వెలుపలికి వచ్చినప్పుడు చెన్నమ్మ ఆ చోటనే కూర్చుని ఉంది. నేను ఇల్లు దాటి నాల్గోడు బారల దూరం వచ్చాను. ఏ వైపు వెళుదామూ—అని

ఆలోచిస్తున్నాను. ఇంటి వెనకాల వాళ్ల తోట ఉందని విన్నట్టు గుర్తు వచ్చి అక్కడికే వెళ్లదామని నిశ్చయించుకున్నాను. కాని, దారి తెలీదు. ఏమి చేయాలి అని ఆలోచిస్తూ సరి చెన్నమ్మనే అడిగి వెళ్దామనుకొని, మళ్లీ "ఏమమ్మా ! మీ తోట ఉందట కదూ ! దానిని చూద్దామను కొన్నాను. ఎలా వెళ్లాలో చెబుతావా ?" అని అడిగాను. ఆమె "కానిండి బాబూ", అంటూ చప్పున లేచి వచ్చి, నన్ను ఇంటి పెరడు వైపు తీసుకుని వెళ్లి, ఒక కాలిబాట చూపి, "ఇదేనండి బాబూ దారి, మా తోటకు," అన్నది. "సరి ఇక వెళతాను," అని చెప్పి బయలు దేరాను. కాలి బాటకు వెనుకగా కూర గాయల తోట దాటి, పెద్ద తోటకు వెళ్లాను. ఇంతలో గాలికి నేను కప్పుకున్న ఉత్తరీయం కొస కూరగాయల తోట ముళ్ల కంచెకు తగులుకొంది. విడిపించు కొనడానికి వెనక్కి తిరిగాను. చెన్నమ్మ నేను ఆమెను వదలి వచ్చిన చోటే నిలబడి ఉంది. నేను దారి తప్పి పోతానని అనుమానమో ఏమో ఆమెకు— అనుకున్నాను.

సుమారు నూరు గజాల దూరం వెళగానే తోట వచ్చింది. అది చాల సొగసైన తోట. దానిలో ఎక్కువగా ఉన్నవి పోక, కొబ్బరిచెట్లు. ఇక కొన్ని పళ్ల చెట్లూ ఉన్నవి. సహజంగా రమ్యమైన ఆ తోట సొబగు ఆ రోజు సాయం సూర్యుని బంగారు కాంతిలో నూరంతలు హెచ్చింది. తోటలో ప్రవేశించి పది అడుగులు వేసే సరికి ఒక పెద్ద బావి కనిపించింది. అది ఏతం బావి. ఒక వైపు నీరు తీసుకొని వెళ్లేవారు దిగడానికి మెట్లు కూడా ఉన్నవి. బావి చుట్టూ సుమారు రెండడుగుల ఎత్తు రాతి గోడ. నేను ఆ పిట్ట గోడ మీద కూర్చొని తోట సౌందర్యం చవి చూడ సాగాను.

కొంతసేపు నా మనస్సు ఆ తోట సౌందర్యపానంతో మత్తిల్లి ఏవో అనిర్వచ నీయమైన ఆనందం అనుభవించింది. తోటలోని చల్లదనం గాలిలో కలిసి మెలిసి అంతటా పాకుతూ ఉంది. బావి చుట్టూ రకరకాల పూల చెట్లున్నాయి. వాటిపరిమళ మంతా చల్ల గాలిలో వెళ్లి విరుస్తున్నది. నా నా జాతి పక్షుల కలకలారావం ఆకాశంలోను, చెట్లలోను, మానులలోను, అంతటా వినిపిస్తున్నది. నా హృదయమూ పక్షులతో పాటు పక్షి అయింది; పూలతో పాటు పూవయింది. కవులు కనిపించని స్వర్గాన్ని ఎందుకు వర్ణిస్తారో !—అనిపించింది. ఎక్కడ సుఖమో అక్కడే స్వర్గం! —హృదయం ఆనందంతో అంచులు నిండి పారింది. ఆ ఆవేగంలో, ఆవేశంలో పిల్లంగోవిని ఊదడం ప్రారంభించాను. పిల్లంగోవినుంచి వెలువడిన ఒక్క స్వరం నూరు స్వరాలుగా తోటంతా నిండి ప్రతి ధ్వనించింది. నా వేణు గానానికి నేనే ఉబ్బిపోయాను. ఒకటి రెండు కీర్తనలు వేణువులో వాయించి, తర్వాత నోటితోనే ఆలపించడం ఆరంభించాను. తోటలోకంతా నేనొక్కన్నే అన్న ధైర్యంతో నోటికి వచ్చినట్లల్లా పాడసాగాను. ఉన్నట్టుండి నా వెనుక "బుడుంగు బుడుంగు" మని శబ్దమైంది. నేను వెంటనే పాడడం ఆపి తిరిగి చూచాను. ఆ అమ్మాయి—చెన్ని. మెట్లగుండా బావిలోకి దిగి నీటిలో బిందె నింపుతున్నది. నేను తిరిగి చూచినప్పుడు ఆమె తల యెత్తి నన్ను చూస్తోంది. నాకు చాల సిగ్గయింది.

నేను పట్టణవాసం నాగరికుణ్ని అని వీరు గౌరవంతో చూచినందుకూ, నేనిప్పుడుగొల్ల పిల్లవానిలా పిల్లంగోవి ఊదుతూ నోటికి వచ్చిన దెల్లా వాగుతున్నందుకూ సరిపోయింది! —అనుకున్నాను. నేను మెట్లవైపు వీపు చేసికూర్చునందున ఆమెఎప్పుడు వచ్చిందీ నాకు తెలియలేదు; నాసంగీతావేశంలో ఆమెగాజుల సద్దుకొని, కాలి అందెలరవళిగాని నాకువినిపించ లేదు. ఏమైనా అప్పటి నా స్థితి చాల లజ్జాకరమైంది. ఒక్క క్షణం నేనే "ఏమైంది లేవోయ్" అనుకున్నాను. అయినా మనస్సు సమాధాన పడలేదు. నవ్వు వచ్చేటట్టయింది. పిల్లంగోవిని పక్కన పెట్టి "కేమరాను" చేత్తో తీసుకొని, దానిని చూస్తున్నట్టు నటిం చాను. ఆమె బిందె ముంచుకొని మెట్లన్ని ఒక్కొటొక్కటిగా ఎక్కివచ్చినట్టు నా మన స్సుకు తట్టింది. మెట్లన్నీ ఎక్కిన తర్వాత—ఆమె పాదాల చప్పుడు వినిపించలేదు. ఎంత సేపటికి వెళ్లి పోతుందో —అనిపించింది. కాలి చప్పుడుకు బదులు చేతి గాజుల గల గల వినిపించింది. మళ్లి ఆమె ముఖం చూడడానికి సిగ్గయింది ! అయినా, తిరిగి చూచాను ! ఆమె తెల్లగా తోమిన రెండు ఇత్తడి బిందెలనిండా నీళ్లు ముంచుకొని, మెట్లన్నీ ఎక్కి వచ్చి, ఆ బిందెలను బావి గట్టు మీద పెట్టింది. ఆ సమయంలోనే నేను మళ్లా ఆమెను చూడడం. నా విచిత్ర సంగీతంతో మొలకెత్తిన నవ్వు ఇంకా ఆమె ముఖం మీాద మసలు తూనే ఉంది. నాకు మరీ సిగ్గేసింది. ముఖం తిప్పుకొని, కూర్చున్నవాణ్నల్లా లేచాను. ఎవరో ఏమిటో మాట్లాడినట్టు తోచింది. నా మనస్సులోవి గలభాలో అదేమిటో తెలియ లేదు. మళ్లీ ఆమె వైపు తిరిగి, "ఏమిటమ్మా !"అని అడిగాను. "ఆమె పాట పాడడం మానేశారేం బాబూ !" అని అడిగింది. ఆమె అడిగిన ఈ ప్రశ్నతో నా మనస్సులో కలిగిన కలవరం, అవమానం భగవంతునికే ఏరుక ! ఏమి చెప్పాలో వెంటనే తోచక "అ(—ఊ)" అని పళ్లిగిలిస్తూ, తర్వాత పాట అయిపోయిందమ్మా" అన్నాను. ఆమె ప్రశ్న అపహాస్యంగా తోచినా, నాకు కోపంరాలేదు. కోపం ఎందుకు ! నేను చేసిందేమో లోత పని ! అప్పటి నా మనస్స్థితిలో అది అపహాస్యంగా అగుపించి ఉంటుందేమో కాని, నిజంగా, హసన్ముఖి అయిన ఆ పల్లెసీమ ముగ్ధకునన్ను పరిహసించే అభిప్రాయం ఉండదని తోచింది. ఏమైతేనేం, జరిగిందేదో జరిగి పోయింది, ఇక ఇక్కడి నుంచి కదులు దాం—అనుకొని పిల్లంగోవిని, కేమరాను చేత్తో తీసుకొని ఒకటి రెండంగలు ముందుకు వేశాను. అంతలోకే "బాబుగారు!" అని పిలుపు వినబడింది. "మరల ఇదేమిటి బాబూ గారూ ?" అనుకుంటూ తిరిగి చూచాను. ఆమె ఒక నిండు బిందెను నెత్తిమీద పెట్టుకుంటూ ఉంది. మరొక బిందె గట్టు మీదే ఉంది. నేను తిరిగి చూడడం చూచి, గట్టు మీది బిందెను చూపుతూ "బాబూ" ఆ బిందెను కొంచెం ఎత్తి ఇస్తారూ !" అని సిగ్గుతోను, కొంచెం సంకోచం తోను అడిగింది. నేను "వో ! తప్పకుండా," అంటూ చేతిలో ఉన్న కేమరాను, పిల్లంగోవిని కింద పెట్టి, ఆ బిందెను ఎత్తి ఆ నడుం మీాద పెట్టాను. నేను ఇదంతా చేయడం ఆమెకు గొప్ప అనిపించి ఉంటుంది. ఆమెముఖంలో సంతోషం ఉట్టిపడినట్టు కనిపించింది. ఇంటిదారిపట్టి నెమ్మదిగా వాల్గయ్య దడుగులు వేసింది నిండు బిందెల బరువుకు కదులుతూపోతున్న అనిందుబివ్వసం, సంధ్యా

సూర్యుని స్వర్ణకాంతిలో అత్యంత మనోహరంగా కనిపించింది. వెంటనే నా మనస్సులో ఆమెను నిలబడ్డట్టుగానే ఫోటో ఓద్దామనే ఆశ కలిగింది. కేమరాను సిద్ధం చేసుకొని, ఆ అమ్మాయి ఏ మనుకుంటుందో అనే యోచనకూడా లేకుండా "చెన్నమ్మా" అని పిలిచాను. ఆమె—ఆ బరువుతోనే నెమ్మదిగా వెనక్కి తిరిగి "పిలిచారా బాబుగారు?" అని అడిగింది. నేను "ఊఁ" అని, ఆమె దగ్గరికి వెళ్లి "తల్లీ నీవు ఒక్క క్షణంఅలాగే నిలబడుతావా?"అని అడిగాను. ఆమెకు కొంచెం ఆశ్చర్యమయి ఉంటుంది, ఆ చిహ్నాలు ఆమె ముఖంలో కనిపించాయి. ఆమె ఆ సంజ నీరెండకు ఎదురుగా కదలుటూ నిం బడింది. ఆమెముఖంమీద ఎల్లప్పుడూ, ఎడతెగక నర్తించేలే నగవు త్వరలోనే మరు గయ్యే బంగారు సూర్య కిరణాలలో సుందరంగా లీనమైపోయింది. నేను పోటొ తీసి, "ఇక నీవు వెళ్ల వచ్చమ్మా" అన్నాను. ఆమె ఆతురతతో, "అదేమిటి ? ఏం చేశారు? బాబూ ?" అని అడిగింది. ఆమెకు అర్థమయ్యేట్టు చెప్పడం ఎలా ? "రేపు చెబుతాలే" అన్నాను. ఆమె వెను దిరిగి నిదానంగా ఇంటి వైపు నడచి వెళ్లింది.

ఆ రాత్రి భోజనమైన తర్వాత గదిలోకి వెళ్లి పక్క మీద పడుకున్నాను. త్వరగా నిద్ర పట్టలేదు. సాయంకాలం తోటలో జరిగిన సంగతి ఇంకా మనస్సులో మెదలు తున్నది. నాలో నేనే నవ్వుకొని—లక్ష్మికి ఈ సంగతి చెబితే ఏమంటుందా ! ఎంత నవ్వు తుందా ! —అనుకున్నాను. నాకు నవ్వు ఆగలేదు.

వెనుకటి రాత్రి నిద్ర పోయినప్పుడు చాల పొద్దు పోయినట్టుంది. ఉదయం లేవగానే ఎనిమిది కొట్టింది. త్వరగా ముఖం కడుక్కుని, తిండి, తీర్థం ముగించు కొని, మరడి చెట్టుకు వెళ్లడానికి సిద్ధమయ్యాను. కరియప్పగారు ఒక నౌకరు నా వెంట రావడానికి ఏర్పాటు చేశారు. కావలసిన నా సామగ్రిని వానితో మోయించుకొనిబయలు దేరాను. మరడి జెట్టులో పని ముగించుకొని తిరిగి వచ్చే సరికి సుమారు 12 గంటలయి ఉంటుంది. తిరిగి వచ్చే టప్పుడు కాలిబాటకు కొంచెం దూరంలోని పచ్చిక బీడులో పశువులు మేస్తున్నవి. అక్కడక్కడ రైతులు పొలం పనులు చేసుకొంటున్నారు. ఉన్నట్లుండి దూరంలో ఒక గొల్ల పిల్లడు లావణి పాడడం ప్రారంభించాడు. వానికి ఎవరిదేమి భయం ? గొంతెత్తి శ్రావ్యంగా అందుకున్నాడు, చాల తమాషాగా ఉంది. కొంచెం సేపు నిలబడి విందామని పించింది. కాని నా వెంట నౌకరున్నాడు; నవ్వుతా డేమోనని జంకు. అంతేకాక గత సాయంకాలం జ్ఞాపకం వచ్చింది. నిలవలేక పోయాను. అలాగే జాచెన్నమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చింధి. ఆ పల్లె పడుచు సహజ మధుర మందహాసం నా కళ్ల ముందు నాట్యాలు చేసినట్లయింది. చెన్నమ్మ ఇంటి యజమాని కుమార్తె అయి ఉంటుందని ఊహించానే కాని, నిజమైన సంగతి తెలీదు. తెలుసు కుందామనే కుతూహలంతో నౌకరును చూచి "మీా యజమానుని ఇంట్లో ఉండే ఆవిడ యెవరోయ్ ! అని అడిగాను.

నౌకరు నిలబడిపోయి, తిరిగి నా వైపే చూస్తూ "ఏవిడండీ బాబూ"! అని అడిగాడు. నేను ఎవర్ని గురించి అడిగానో వాడికి అర్థం కాలేదు. నేను "ఆ చెన్నమ్మ అని ఉందికదూ, ఆవిడ ?" అన్నాను. నౌకరు నా వైపే చూస్తున్నవాడు, నా ప్రశ్నవిని పక్కన నవ్వి ముఖం అవతలికి తిప్పుకొని "ఎందుకు బాబూ ?" అని తిరుగు ప్రశ్న వేశాడు. నాకు చాల అవమానమైనట్టుఅయింది, సిగ్గయింది. ఈ నౌకరు నా ప్రశ్నలో ఏదో దురుద్దేశం కనిపెట్టినట్టయింది కదా—అని మనస్సులో ఒక క్షణం చాల గజిబిజి అయింది. లక్ష్మి తప్ప నా ప్రాణమే లేదని ఈ మూర్ఖునికి తెలిసేది ఎలా ? వాడేమో వ్యంగ్యంగా నవ్వి "ఎందుకు బాబూ !" అని అడిగేశాడు, నేను,

"ఎందుకు లేదోయ్—ఊరికేనే అడిగాను—అడగ కూడదా?" అన్నాను.

"అయ్యో ! దానికేమండి బాబూ !—పరవాలేదు. ఆమె మా దొరగారి కుమార్తె." అన్నాడు.

మరొక ప్రశ్న నాలుక చివరిదాకా వచ్చింది, కాని, తమాయించాను ! "ఎవరు ఆమె ?" అని అడిగినందుకే నవ్వినవాడు ఇక "పెండ్లి కాలేదా ?"అని అడిగితే ఇంకే మనుకుంటాడో —అని భయపడ్డాను; మాట్లాడకూరుకున్నాను.

ఇంటికి వచ్చి స్నానం చేసి, భోజనం ముగించి, గత సాయంకాలం తీసిన చెన్నమ్మ పోటో మూడు నాలుగు అచ్చులు తీశాను. ఫోటో చాల చక్కగా వచ్చింది. ఇంటి వాళ్ళంతా చూచి సంతోష పడ్డారు.

మధ్యాహ్నం భోజనం ఆలస్యమైంది. కనుక రాత్రి ఆకలి కాలేదు. రాత్రి భోజనం చేయనని ఇంటి వాళ్లకు చెప్పాను. నిద్ర కూడత్వరగా వచ్చేట్టు కనిపించ లేదు. ఏమి చేయడానికి తోచక కొంత దూరం అల్లా తిరిగి వద్దామని బయలు దేరాను; తిరిగి గదికి వచ్చినప్పుడు తొమ్మిది గంటలైంది. ఇంకా నిద్ర దూరంలో ఉన్నట్టు తోచింది. లాంతరు వెలిగించి పక్క వేసుకొని, పడుకుని ఏదో నవల చదవడం ప్రారంభించాను. సుమారు పది నిమిషాలు చదివి ఉంటాను. అప్పుడు గది తలుపు చప్పుడయినట్టయింది. గాలి కాబోలుననుకొని మళ్లీ నవల చదువుతున్నాను. మళ్లా తలుపు చప్పుడైంది. ఈ సారి నెమ్మదిగా తట్టినట్టయింది ! పక్కమీ ద పడుకున్నట్టుగానే "ఎవరయ్యా అది ?" అని అడిగాను. జవాబు లేదు. ఒక క్షణం ఆగి, మరల ఎవరో మెల్లిగా తలుపు తట్టి నట్టయింది. లేచి కూర్చుని "ఎవరది ?" అని గద్దించి అడిగాను. చేతి గాజుల సద్దయింది ! దానికి తోడు సన్నని గొంతుకతో "నేను, చెన్నిని" అని సమాధానం వచ్చింది ! నాకు ఆశ్చర్యమైంది. ఇంత పొద్దు పోయి, ఈమెకు నాతో ఏమిటి పని? —ఏమైనా కాని, కనుక్కుందామనుకొని, లేచి, తలుపు తీసి, వెలుపలికి తొంగిచూచి, "ఏమిటమ్మా ?" అని అడిగాను. నా గదిలోని వెలుతురు కొద్దిగా ఆమె దేహంపై పడుతున్నది. ఆమె చేతులో—ఒక పళ్లెం, దానిలో వాళ్ళైదు అరటి పండ్లు, కొంచెం

చెక్కెర, ఒక గిన్నెలో కొద్దిగా పాలు—ఇవి ఉన్నాయి. నేను "ఏమిటమ్మా ?" అని అడిగినందుకు ఆమె "బాబూ, మీకు ఈ పూట భోజనం లేదుగా, అందుకోసం తెచ్చాను," అన్నది. నాకు అప్పుడు సన్నగా ఆకలి వేస్తున్నది. "చాల సంతోషమమ్మా" అని, ఆమె చేతి నుంచి పళ్లెం అందుకొని, పక్క దగ్గర పెట్టడానికి వెళ్లాను. చెన్నమ్మ నా వెంటనే గదిలోకి వచ్చింది ! నా గుండె కొంచెం కొట్టుకుంది ! ఆ సమయం ఆలాటిది. నేను పళ్లెం పక్క సరసనే పెట్టి తిరిగి "ఇకనేమి అక్కర లేదమ్మా, నీవు ఇక వెళ్లవచ్చు అన్నాను. ఆమె నవ్వుతూ, "నేనుంటే ఏమి బాబూ. మీరు పళ్లు తినకూడదా? అన్నది. నేను "ఒ! తినవచ్చు, అందుక్కాదు నే నన్నది. ఇప్పుడు నాకింకేమి అక్కర్లేదు. అంతేకాక, ఇంత పొద్దుపోయి నీ వొక్కతివే ఇక్కడ ఉండడం . . . "నేను మాట పూర్తి చేసేలోపుగానే ఆమె నా గది తలుపులు మూసి గడియ పెట్టేసింది. ! ఆమెనా గది లోకి వచ్చిన వెంటనే నా మనస్సులో మసక మసకగా తోచిన భావం ఇప్పుడు స్పష్టమయింది. ఆమె తలుపు వేయడం చూచి, ఉన్న దున్నట్టుగా నా ఒళ్లు వణికి వేడెక్కింది. ముఖం మీద చెమట కమ్మింది. గొంతు ఎండి పోయి, గుటకలు మింగ సాగాను. అతి కష్టంతో "ఏ—ఎందుకమ్మా, త . . . తలుపు . . . వేశారు ?" అని అడుగుతూ తీయడానికి రెండడుగులు వేశాను. చెన్నమ్మ గుర్రుమని జరిగి తలుపుకు అడ్డంగా నిలబడి చిరునవ్వు నవ్వ సాగింది ! నా మోకాలి కీళ్లే పట్టువదలినట్టయింది. సరి ! ఇక ఏమీ సందేహం లేదు ! ఆమె అభిప్రాయం నా గుండెలమీద ఊని వ్రాసినట్టయింది ! నా మనస్సులో అనుకున్నాను. "ఇదా ! పల్లెటూరి ముగ్ధ" అని.

నాకు నిలబడడానికి కాళ్లే లేనట్టయింది. వెళ్లి విసురుగా పక్క మీద కూర్చుని, రెండు చేతులతోను తల పట్టుకొని యోచన చేయసాగినాను.

ఇక్కడ ఆపై విషయాన్ని తెలుపడాని ముందు, వేరే ఒకటి రెండు మాటలు చెప్పాలని ఉంది. వినండి. ఆ నాటి రాత్రి నన్ను పాపపు వలనుంచి తప్పించి రక్షించినది నా లక్ష్మి. ఆమె ప్రేమ అనే కంచుకోట నన్ను పూర్తిగా ఆవరిం ఉంది. నేనూ, ఆమే ఒక్కటయినప్పటినుంచి ఇంతవరకూ, నేను ఆమెలో కాననిదాన్ని మరెక్కడా కానలేను—అనేట్టు ఆమె చేసి వేసింది. రూపం కోసమో, గుణంకోసమో, ప్రేమ కోసమో నేను ఆమెపై ఉంచిన దృష్టిని మరొక వైపు తిప్ప వలసిన అవసరం కలుగలేదు. లక్ష్మి నా పాలిట లేక పోయి, నేను ఆ రాత్రి ఉన్న సన్నివేశంలో—అరక్షిత మైన నా మనస్సు ఆ పల్లె పడుచు పై ప్రసరించి ఉంటే ఆశ్చర్య పడవలసిందేమీ లేదని నాకు ఇప్పటికీ అనిపిస్తుంది. ఈ సంగతి జరిగినప్పుడు నాకు నూనూగు మీసాల నున్న యౌవనం, కండ పుష్టి ఉన్నవాణ్ణి. నా రూపం నేను చెప్పకోడం కష్టమై నప్పటికీ, కురూపని మాత్రం కాదని ఖండితంగా చెప్పగలను. సంగతి సరిగా తెలుసు కోవాలంటే, చెన్నమ్మనూ వర్ణించాలి. ఆమె వయసు ఇరవై యేండ్ల కంటే ఎక్కువ ఉండదు. అంత పొడువూకాని, అంత పొట్టి కాని ఆకారం. చామన చాయ

కను ముక్కు తీరు లక్షణంగానే ఉన్నదని చెప్పాలి. నిండిన ప్రాయం బిగిసిన మైకట్టు ఆమె పెదవులపై నేను చూచినప్పుడెల్లా చిరునవ్వు చాల సహజంగా కనిపించేది. కళ్లలో ఇంకా బాల్యపు నునుమించుపొలుపు జిలుకుతూ ఉంది. లేత నవ్వు నునుమించు కలసి మెలసి ఒక అపూర్వ మాధుర్యంగా పరిణమించాయి. హృదయాన్ని హరించే అన్ని సాధనాలు చాల ఆమెవద్ద ఉన్నవని ఒక్క మాటలో చెప్పవచ్చు. ఇదంతా చాలనందుకు ఆనాటి రాత్రి ఆమె నడత "పల్లెటూరి ముగ్ధ వధువు" నుంచి కొంచెం దూరమైంది.

నేను పక్కమీద కూర్చోగానే, ఆలోచనలు ఒక్కొటొకటిగా, పదులుగా నూర్లుగా తోసుకొనివచ్చి నా తల గనుగలో చిక్కుకున్నట్లయింది. నా మనస్సు చీకటి సంద్రంలో మునిగినట్లు తోచింది. గొంతుక, నోరు ఎండిపోయి గుటకలు మింగుడు పడడమూ కష్టమైంది. ఈ యువతిలో కామాన్ని చెనకినానని కలలో కూడా అనుకోలేదు ! నాపై ఈమెకు ఆశ కలిగిన పక్షంలో, దానికి నేను ఏవిధంగాను, ప్రోత్సాహ మివ్వలేదని, ఏనాడైనా, ఎక్కడ నిలబడైనా, ఏ ప్రమాణం చేయమన్నా చేయగలను. ఆమె తెలివిలేనిది కాదు. అసంగతి ఆమే తెలుపుకొంది! తెలిసే ఈలాటి పనికి ముందంజ వేసిందికదా! ఇదేమి వెర్రి! ఇదీ ఒకరకం వెర్రే! ఇంటివారికి తెలిస్తే ఏమిటి గతి! నేను పెద్దమనిషి లాగ వీరి యింట్లో ఉండడం! ఇప్పుడు ఈ సరిపొద్దులో ఈమే నేనూ కలిసి — నా గదిలో . . . మర్యాద దక్కేటట్లు తోచలేదు. వచ్చిన విధమూ — దొంగతనంగా వచ్చింది! ఈమెకు పెండ్లి కాలేదా? నా మనస్సులో చాల జుగుప్స కలిగింది. ఇప్పుడు ఒక్కటొకటిగా, నాకు వెనుకటి రోజు సాయంకాలం ఆమె నడవడులన్నీ అర్థమయ్యాయి. ఆమె అంత పొద్దుపోయి నావెంట తోటకు ఎందుకు వచ్చింది? . . . నీటి బిందెలు— వట్టి నెపం! . . . నీటిబిందెను నాచేతో ఏందుకు ఏత్తించుకొంది? . . . పోనీ; నేను, నీటి బిందెను ఏత్తి యిచ్చినప్పుడు, దాని చుట్టూ చేయి వేయవలసి వచ్చినపుడు నాచేతికి తన చేయి సోకించింది. అప్పుడది ఏమో ఆకస్మికంగా జరిగిందనుకున్నాను. మరొక విషయం ఆమె మొదట బిందెను ఏత్తడానికి వంగినప్పుడు పైట పూర్తిగా జారింది. నేను ఆమెను ఆ పరిస్థితిలో చూచినప్పుడు ఆమెలో సిగ్గు గుర్తులేవీ కనుపించ లేదు! బిందెను తలపై పెట్టుకొని, నిదానంగానే పైటను పైకి లాక్కుంది. వీటన్నిటినీ, అప్పుడు నేను ఈమె ముగ్ధత్వమని భావించానే కాని, ఇవన్నీ నాకోసం ఈమె పన్నుతున్న వలలోని ఒక్కొక్క ఉచ్చు — అని తెలుసుకోలేక పోయాను.

ఈ ఆలోచనలతో అల్లకల్లోలమైన నా మనస్సును సాధ్యమైనంత స్తిమితానికి తెచ్చి, ఇక ఈ ఇబ్బందినుంచి బైటపడడం ఏలాగని ఆలోచించసాగాను. కోపపడడం కార్యకారి కాదు; ప్రమాదకరం కూడా కావచ్చునని భయపడ్డాను. వేరే ఏ ఉపాయంతో నైనా ఈమెను మెల్లగా వెలుపలికి సాగనంపాలని ఆలోచించాను. అయితే ఏమిటి ఉపాయం? ఏలా మాటలు ప్రారంభించాలి? లేకపోతే ఊరికే ముసుగు తన్ని పడుకోవాలి? — అనీ యోచించాను. అది కాని పని. ఈమె ఇక్కడ ఉన్నంతవరకు, నా రొమ్ము

మీద పెద్ద బండ ఉన్నట్లే. మరొక ఆలోచన స్ఫురించింది. అదే సరైందని అనుకున్నాను. ఏలాగైనా, ఆమె చేస్తున్నపని చాల చెడ్డదీ, + చాల నీచమైంది, + చాల పాపం— అని ఆమె మనస్సుకి బాగా నాటేట్టు చెప్పి, ఉపాయంగా పంపివేద్దామనుకున్నాను. పట్నణవాసినయిన నేను ఈ పల్లెటూరి పిల్లకు పతివ్రతా ధర్మంపై ఉపన్యాసం ఇచ్చే అవకాశం భగవంతుడు ఒనగూర్చినందుకు నామట్టుకు నేనే నవ్వుకున్నాను. అలాగే తలయెత్తి చెన్నమ్మ వైపు చూచాను. చెన్నమ్మ ఇంకా తలుపును ఆనుకానే నిలబడి ఉంది. నాముఖంపై నవ్వుచూచి ఆమెకూడా నవ్వింది. నా ముఖ వైఖరిలో ఆమెకు ప్రోత్సాహ మేమైనా కనిపించిందేమో అని భయపడి, వెంటనే నా నవ్వును దిగమింగి, నెమ్మదిగా "చెన్నమ్మా," అని పిలిచాను. చెన్నమ్మ "ఏం బాబూ" అని, రెండు మూడడుగులు ముందుకు వేసి, నాకు దగ్గరగా నిలబడింది. "కూర్చో" అన్నాను. ఆమె నా పక్కమీదే తిష్ఠ వేసింది! నేను కొంచెం దూరంగా జరిగి, ఒకటి రెండుసార్లు గుటకలు మింగి, మరల "చెన్నమ్మా" అన్నాను.

"ఏమి నాదొరా?" అని నెమ్మదిగా అడిగింది చెన్నమ్మ. ఆమె నడవడి యింత విపరీతంగా ఉన్నా, కంఠధ్వనిలో ఇంకా ముగ్ధత పొంగిపొర్లుతున్నదని నాకు బోధపడింది. నేనే సంభాషణ అందుకున్నాను.

"చెన్నమ్మా, చూడు; నీవు ఇలా చేయవచ్చా ?"

"ఏలా బాబూ ?"

"ఇలా — ఈవేళప్పుడు — దొంగచాటుగా వచ్చి"— నేను మాట ముగించలేదు; అంతలోకే ఆమె— "దొంగచాటుగా రాలేదు! నా దేవరా!" అన్నది.

"అయితే ?"

ఆమెనుంచి మాట పెగల లేదు. నేనే అన్నాను: "మీ యింటి వాళ్ళకు తెలిస్తే, నీకూ మర్యాద దక్కదు: నాకూ దక్కదు."

"వాళ్లేమీా అనర్లెండి బాబూ,"— అని మూల్గింది.

నాకు ఉన్నదున్నట్టే. ఆశ్చర్యమైంది ! అడిగాను :

"ఏమన్నావు ?"

"వాళ్లా — ఏమీా — అనరూ — అన్నాను."

"చూడు ! వాళ్ల అననీ, అనక పోనీ — ఇది నాకు ఇష్టమైన పనికాదు చెన్నమ్మ, నాకు పెళ్లయింది : మరొకరి భార్యను చెరిపే . . . . "

"అయ్యో ! బాబూ ఇలా ఎందుకంటారు ! నేను ఎవరి భార్యనూ కాను దొరా !—నేను బసివిని."

"ఏమిటి ? ఏమిటి ? ఏమన్నావు ?"

"నన్ను బస్వీగా వదిలారు — నా దొరా ?"

"బస్వీ !బస్వీ !" అంటే ?"

"దేవునికి వదలి పెట్టారు."

నేను ఎక్కడా చూడలేదు, దేవునికి వదలడం, బస్వీ సంగతి, విన్నానంతే కాని, దాని అర్థం తెలియదు. నాకు మొదటి బెదురు పోయి, విషయం సారస్యంగా ఉంది, తెలుసుకొందామన్న కుతూహలం కలిగింది.

"దేవునికి వదిలారా ? ఎవరు ? " అని అడిగాను.

"మా అప్పా , అమ్మ."

"ఎందుకు వదిలారు ?"

"బాబూ ఎనిమిదేళ్ల క్రితం నాకు చాల జబ్బు చేసింది. అప్పుడు మా అప్ప, అమ్మ మరడి దేవునికి మొక్కుకున్నారు. నాకు నయమైతే ఆ దేవుని పేరిట నన్ను బస్వీగా వదలతాము — అని. నాకు నిమ్మళించింది — బాబూ !"

"అయితే నీవు పెళ్లి చేసుకోవా ? "

"చేసుకోను బాబూ."

"ఇలాగే ఉంటావా ?"

"ఔను, బాబూ."

"సానిదాని లాగ."

ఈ మాట విని ఆమె గుండెలో చుర కత్తి గుచ్చినట్లయింది కాబోలు ! ఒక క్షణంలో ఆమె కను బొమలు ముడి వడ్డాయి. ముకు పుటాలు, పెదవులూ అదురసాగాయి. కోపగించిన స్త్రీ ముఖంలో ఒక విధమైన భీషణత ఏర్పడుతుంది. ఆమె ముఖం ఆ భీషణతలో తేలిపోతున్నట్టు తోచింది. తీక్ష్ణ దృష్టితో నన్ను పొడి చేట్టు చూస్తూ.

"బాబూ, మీరు ఆ మాట అన గూడదు !" అన్నది.

ఆమెలో కలిగిన మార్పు చూచి నా కెందుకో కొంచెం దిగ్భ్రాంతి కలిగింది. గుటకలు వేస్తూ,

'ఏ మాట ? " అన్నాను.

"మేము సానులం కామని మీకు తెలియదూ?"

నాకు ఇంకా ఆశ్చర్య మైంది ! పెళ్లి లేదు ! ప్రవర్తన చూస్తే విపరీతం !! అయినా సానులు కాదు ! నాకూ కొంచెం కోపం వచ్చినట్టయింది. అడిగాను :

"కాకపోతే మరేమిటి ? నీవు అందరిలాగ పెళ్లిచేసుకొని, ఒక ఇల్లాలుగా ఉండడం మాని, ఇలా అర్ధ రాత్రి మీద వచ్చి పడ్డావు . . . ."

"అయ్యో ! బాబూ మీ కింకా అర్థం కాలేదా ? బస్వలు పెళ్లి చేసుకోడానికి వల్లకాదు నా దొరా !"

"ఎందుకు వల్లకాదు ?"

"మొక్కుబడి చెల్లించాలి కదండీ ! లేక పోతే కీడు మూడదూ ?"

"పెళ్లి చేసుకొంటే మొక్కుబడి చెల్లించడానికి వీల్లేదా ?"

"కాదు నా దొరా. ఒకరిని పెండ్లాడితే మీబోటి వారి సేవ ఎలాగండీ చేయడం? మానం ఉంటుందా ?"

"సరే ! మరొకరి సేవ ఎందుకు చేయాలి ?"

"మరి దేవునికి మొక్కుబడి చెల్లించ వద్దూ ?"

"ఇలాగేనా చెల్లించడం ? దేవుని పేరుతో లంజరికం చేస్తూ . . . ."

టపీమని ఆమె మళ్లీ ముఖం చిట్లించి, కనుబొమలు ముడి వేసి,

"బాబూ ! ఆ మాట నన్ను అనకండి ! — అనకండి !" అని నొక్కి నొక్కి చెప్పింది.

"చూచావా ! నేను నీ మొగుణ్ని కాదు, నీవు ఇంత రాత్రి వేళ నా దగ్గరికి వచ్చావు కదా — ఇది ఎవరు చేసే పని ? 'సానులంకాము !' అని చెబుతున్నావే ?"

"మేము సానులంకాదు బాబూ, కాదు. సానులకు డబ్బాసె బాబూ. వాళ్లు వాడు వీడూ అని చూడరు. వాళ్లకి మొక్కుబడి గిక్కుబడి ఏమిలేదు ! ఆ వృత్తే వారి జీవనం."

"మీరు ?"

"మేము డబ్బూ గిబ్బూ తాకం. అలాటి వాణ్ని. ఇలాటివాణ్ని దగ్గర చేరనివ్వం. మీ బోటి కులీనుల్ని ఎవర్నైనా మా దేవుడు చూపితే, వారి సేవ చేసి మొక్కుబడి చెల్లిస్తాము. మమ్మల్ని సానులని అనకండి నా దొరా."

"అయితే, నీ, ఈ సేవ, నీ తల్లి దండ్రులకు తెలుసా !

"ఎందుకు తెలీదు బాబూ ! వాళ్లూ మొక్కుకున్న వాళ్లు — వాళ్లకి తెలీకుండా ఉంటుందా ?"

"సరే, వారేమో పంపారు. మరి నేను దీనికి ఒప్పుకుంటానో లేదో అనేది వారికేమి తెలుసు ? ఏధైర్యంతో నిన్ను నా దగ్గరికి పంపారు ?"

ఈ ప్రశ్నకు వెంటనే జవాబు రాలేదు. ఆమె చిరు నవ్వు నవ్వుతూ, మెడను ఒక పరుసలో వంచి, వోరగంటితో చూస్తూ,

"మీరు — మరి — అడిగారట — మా నౌకరును — నేను ఎవరు — ఏమిటి — ఎక్కడ — అని," అని కొంచెం సిగ్గుతో పలికింది.

ఇప్పుడు నాకు అర్థమైంది. — నేను నౌకరును అడిగినప్పుడు, వాడు వ్యంగ్యంగా నవ్వి 'ఎందుకు బాబూ' అని అడగడం ! "అయ్యో ! భగవంతుడా ! " అనుకున్నాను.

"ఔను, చెన్నమ్మా అడిగాను, ఊరికే తెలుసుకుందామని అడిగాను, అంతే. చెన్నమ్మ, నా లక్ష్మి తోడు నాకు వేరే ఉద్దేశమేమీ లేదు."

"అయ్యో ! ఊరుకోండి బాబూ ! ఇప్పుడేమైంది ? దీనికి మీరు తోడు నీడు పెట్టుకోకండి !"

"అలా కాదు చెన్నమ్మా, చెప్పు. పోయిన మానం మళ్లీ వస్తుందా ?"

చెన్నమ్మ ఊరుకుంది.

"చెప్పు మరి?" అన్నాను.

"లేదు, బాబూ. రాదు."

"అలా అయితే విను. ఆడదానికి మానమే ప్రాణం. మానం పోగొట్టుకొన్న ఆడది కుక్క కంటే కడా. ఉండేదే మానం మీకు, మీరు దానిని ఈ విధంగా అమ్ముకోరాదు, చెన్నమ్మ. మానం వదలిన ఆడదానికి నరకం లోను స్థానం లేదని అంటారు — తెలిసిన వారు."

"బాబూ, మీరు చెప్పేది పెండ్లి అయి భర్త ఉన్నవాళ్ల సంగతి. వాళ్ళు మా లాగ ఉంటే కులం నుంచి వెలి వేస్తారు ! మాకు అలా కాదండి బాబూ ! మమ్మల్ని దేవునికి వదిలారు. మాకు మీలాటి కులీనుల సేవే ! — — "

"అయ్యో ! చెన్నమ్మ, నీకు తెలీదు. ఇదిగో విను. దేవుని పేరుతో ఆడది మానం చెడితే దేవునికి ప్రీతి అవుతుందా? దేవునికి మొక్కుబడి ఉంటే ఆ దేవునికి సేవ చేయి, ఎవరు వద్దంటారు. అది వదలి పెట్టి ఈ విధంగా మానం అమ్ముకోడమా?"

"బాబూ మీ వంటి కులీన్లే మాకు దేవుడు, నా దొరా. మీకు సేవ చేసే అదే మాకు ఋణం."

"ఆమె మాటలు విని నా హృదయం నుండి "అయ్యో ! దేవుడా ! నీ పేరుతో, నిన్ను మెప్పించడానికి, ఎంత అన్యాయం — ఎంత పాపం — జరుగుతున్నది?" అని ఆవేదన, ఏదో వికారం బయలు దేరింది. కొంచెం సేపు ఏమీ మాట్లాడకుండా నాలో నేనే ఆలోచించాను . . . . .

ఇదేమిటి ఈ జనం మౌఢ్యం ! ప్రపంచంలో ఇంతటి అసహ్యమైన ఆచారంకూడా ఉందా ? దేవునికి వదలడమేమో సరే, విన్నాను. అది వారివారి భక్తి. కాని,ఈ పనేమిటి ? ఈలాగేనా — వీరు దేవుని మొక్కుబడి చెల్లించడం ? భగవంతుని పవిత్రమైన పేరుతో వీరు ఇంతటి హేయమైన పని చేస్తున్నారు కదా ! — వీరి గతి యేమి ? ఈ అమ్మాయి ఖండితంగా ఏమీ తెలియని పల్లెటూరి ముగ్ధే ! జార స్త్రీల లక్షణమే వేరు, ఈమె పద్ధతే వేరు. ఈమె తమవారి అసహ్యమైన సంప్రదాయానికి బలి అయిన ముగ్ధ ! తాను చేస్తున్న పని వల్ల దేవునికి మొక్కుబడి చెల్లుతుందనే ఈమె దృఢ విశ్వాసం. దేవుడా ! తల్లి దండ్రులే చేతులార తమ ఒక్క కూతురి జీవితాన్ని, పాప పంకిలం చేస్తున్నారు కదా ! — వారి గతి యేమి? ఈమె గతి యేమి ? వారేమో తమ మొక్కుబడి వల్ల కూతురు బతికిందని అనుకొని ఉండవచ్చు. కాని, ఇప్పుడు ఈమె దిన దినం చేస్తున్న పనితో ఈమె జీవితానికి ప్రధానమైన స్త్రీత్వమే నశించి పోతున్నది కదా ! ఈ విషయం వాళ్లు తెలుసుకొనే విధం ఎలా ? అప్పుడు, పసి పాపగా ఉన్నప్పుడు, ఒక రోజు, ఒక క్షణంలో చావడానికి మాకు, ఇప్పుడు రోజు రోజూ, క్షణక్షణమూ, కొంచెం కొంచెంగా చస్తున్నది కదా ! ఇది ఈమె గ్రహించిందా ! లేదు ! — అదే ఆశ్చర్యం ! తాను చేస్తున్న పని. సరైందీ—దేవుడు మెచ్చేపని. దేవుడు మిగిల్చిన జీవితం ఈ విధంగా గడిపితే, అది దేవుడికి ఇష్టమైన సేవ — అని ఈమె దృఢ విశ్వాసం. పెళ్లయిన ఆడదానికి ఏకృత్యం చెడ్డదని ఈమె అంటున్నదో, ఆ కృత్యం తన జీవిత ధర్మమని అనుసరిస్తున్నది ! దీనికి ఈ తల్లి దండ్రులూ ప్రోత్సహిస్తున్నారు. పాపం ! వారైనా ఏం చేస్తారు ? వారి కులాచారానికి బలి అయారు ! . . .

అతి తీవ్రమైన ఈ ఆలోచన తోనా గుండె బిరుసెక్కి, బరువెక్కినట్లయి పెద్దగా నిట్టూర్చాను. చెన్నమ్మఊరికే పైట కొంగు కొసను లాగుతూ పురి పెడుతూ ఉంది. నేను నిట్టూర్చడం చూచి నా వైపు చూచింది. ఆమె ముఖంపై అప్పటికే కలవరం కనిపించింది. ఈ పాటికి తాను ఎక్కడైనా పెళ్లి చేసుకొని నలుగురి లాగ కాపురం చేయడం మాని, ఈ ముగ్ధ, ఏదో అసహ్యమైన సంప్రదాయానికి బలి అయింది కదా —అనే ఏదో సహించరాని ఒక సంకటంతో నా గుండె తల్లడిల్లి , కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి.

"చెన్నమ్మ, నీ పాలి దేవుడే నిన్ను కాపాడాలి," అంటూ కళ్లు తుడుచుకొన్నాను. నా కన్నీళ్లు చూచి చెన్నమ్మకు కొంచెం గాబరా పుట్టి ఉంటుంది, నా దగ్గరికి జరిగి వచ్చింది. ఆమె అలా నా దగ్గరికి జరిగి వచ్చినప్పుడు దూరంగా జరగడానికి నాకు మనసు రాలేదు. ఆమె మనిషా, పాపిష్టికాదు. అజ్ఞానపు పాపానికి ఆమె దేహం మాత్రం

పొల్పడింది. తామరాకు మీద నిలచి వజ్రంలాగ తళతళలాడే నిర్మలమైన మంచు బిందువులాగ, ఆమె ఆత్మ పరిశుద్ధంగా ఉంది. ఆమె సరళ స్వభావం చూచి నాకు చాల జాలివేసింది. ఆమెను చూచినప్పుడెల్లా, ఆమె విషయం ఆలోచించినప్పుడెల్లా, తడి ఆరిన నా కళ్లల్లో మరల నీరుబికి వచ్చింది. నా కన్నీటిలో ఆమె కలుషితమైన శరీరాన్ని కడిగివేద్దామనిపించింది. నా దేహం, ఆత్మ ఆమెకోసం స్నేహంతో పొంగి పోయాయి. నెమ్మదిగా ఆమె చేయి పట్టుకున్నాను. నా ఒళ్లు కొంచెం జలదరించింది. చేయి వదలక వేళ్లను నిమురుతూ, "చెన్నమ్మా" అని నెమ్మదిగా పిలిచాను. నా స్నేహం, నా జాలి ఆమె ఆత్మను సోకాయేమొ! నేను చేయి పట్టుకొని, పేరు పెట్టి పిలువగానే, ఆమె ఇంకా దగ్గరికి జరిగి, తలవంచి, చాల మృదువుగా "ఏమిటి నా దొరా, నా స్వామీ ? " అన్నది. ఆమె ముఖంలో ఏదో ఒక విధమైన ఆలోచనో, కలవరపాటో కనిపించింది. నేను ఆమె ముఖాన్నే చూస్తూ, అడిగాను :

"చూడు చెన్నమ్మా ! నేను నీ దేవుడు అని అన్నావు. కదూ ? "

"ఔను, బాబూ, మీరే నాదేవత."

"అలా అయితే, నేను చెప్పినట్టు నీవు చేయాలి కదా ?"

"మీ పాద దాసిని. చెప్పండి నా దొరా."

"నీవు ఇక మీద ఈ పాపకార్యం చేయకూడదు, తెలిసిందా ?"

"మరి — మొక్కుబడో ?"

"అయ్యో ! — ఆ మొక్కుబడి పాడుగాను ! చూచావా. నేను నీ దేవత అన్నావు ఇంతకు ముందు నీవు ఇంకెవరి సేవా చేయలేదా ?"

చెన్నమ్మ మాట్లాడ లేదు. తల వంచుకుంది.

"ఇలా చూడు . ఇంతకు ముందు నీవు ఇంకా ఎవరి సేవ చేశావు. ఒకరి ఎంగిలిని మరొకరికి ఇవ్వవచ్చా ? దేవునికి ఈ ఎంగిలి మొక్కుబడా ? చెన్నమ్మా, నీకు తెలియదు — ఇది చాల పాప భాజనమైంది—అని తెలిసిఉంటే ఎన్నటికి నీవు ఈ పాప కార్యం చేసేదానివి కావు. కొంచెం ఆలోచించి చూడు— నీకూ, సానిదానికీ ఏమిటి భేదం ? దానికి అది జీవనం, నీకు జీవనానికి తక్కువ లేదు. కాని, పాపమేమో ఒక్కటే! దేవుడు ఈ పాపం ఎన్నటికీ ఒప్పడు !"

చెన్నమ్మ మౌనంగా అంతా విన్నది. మొదటి భ్రాంతి గందరగోళం చిహ్నాలు ఆమె ముఖంనుంచి జారి పోయాయి. క్రమంగా ముఖం వాడి పోయింది. శరీరం కుంగి పోయింది. చూపు నేల వాలింది. నెమ్మదిగా ఆమె చెయి కదలింది, "చెన్నా" అన్నాను, తలఎత్తి నా వైపు చూచింది. ఆమె దృష్టిలో దారి తప్పి తిరుగుతున్న పసి పిల్లల నిస్సహా

యత నీడలు కనిపించాయి. నా మాట సరైంది — అని ఆమె మనస్సు గ్రహించి ఉండాలి.

"చెన్న, నేను చెప్పింది నిజమే కదా!" అని అడిగాను.

చెన్నమ్మ నోరు విప్పలేదు. మళ్లీ తలవంచుకుంది. నేను చూస్తూ ఉండగానే, రెండు కన్నీటి చుక్కలు టప టపమని ఆమె చెక్కులపై జారి పడ్డాయి. అదే ఆమె నాకుచెప్పిన మౌన సమాధానం. ఆమె పరిశుద్ధమైన ఆత్మను ఆవరించిన అజ్ఞానపు తెరను తొలగించి పారవేసే పని నా పాల పడింది! ఏదో ఒక గమ్యం చేరాలని ఒక దారిని బట్టి అడుగులు వేస్తూ, అడుగు వేసి నప్పుడల్లా ఆ గమ్యం సమీపిస్తున్నదని నమ్మి చాల దూరం నడిచిన మీదట, ఎవరైనా దారిలో కనిపించి, మనం బయలు దేరిన గమ్యానికి అది మార్గమే కాదని, ఆ దారిని నడిచిన కొద్దీ మన గమ్యానికి దూరమై పోతున్నామని చెబితే, ఎలా ఉంటుంది? నేను నా మాటలతో చెన్నమ్మ హృదయంలో ఇంచుమించు అదే విధమైన భావాన్ని కలిగించాను.

చెన్నమ్మ వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. నేను ఆమెను ఊరడిస్తూ — చెన్నా! నిన్ను చూస్తే కోపం కాని, అసహ్యం కాని లేదు. చెప్పుమరి, నాకు కోపమా? అని అడిగాను.

చాలనొప్పి పడిన గొంతుకతో చెన్నమ్మ అన్నది. "లేదు, నా దొరా."

"సరే. నీకు నా మీద కోపమేమైనా . . . . "

"అయ్యో! నా దేవుడా! అలా అనకండి! మిమ్మల్ని చూస్తే, నాస్వామి, మీ కాళ్ల కింద పడి పొర్లాడుదామనిపిస్తుంది ప్రాణం!" అని అంటూ నా కాళ్ళు పట్టుకొని తన నుదుటితో తాక బోయింది. నేను ఆ అవకాశం ఇవ్వక ఆమెను పైకి లేవ నెత్తి "అలా అయితే సరే. ఏదీ? నా గుండెల మీద చేయి వేసి ఒట్టుపెట్టుకో— 'ఇక మీద ఈ పని చేయను'—అని ప్రమాణం చెయ్యి."

చెన్నమ్మ నా గుండెపై చేయి పెట్టింది. ఆమె ముగ్ధ దృష్టి నా కళ్లలో చొచ్చి హృదయానికి దిగ నాటింది. విషాద దృష్టి . . . విషాద ధ్వని. కంపిస్తూ నెమ్మదిగా అన్నది —

"దేవా — ఇక మీద — ఈ పని — చెయ్యను."

నా గుండెల మీద నుంచి ఏదో పెద్ద బరువు దింపినట్లయి, పెద్దగా నిట్టూర్చాను. రాత్రి చాల పొద్దు పోయింది. అయినా నిద్ర మాత్రం వచ్చేట్టు తోచలేదు. మనస్సులో ప్రశాంతత పొరాడ దొడగింది. చెన్నమ్మ ఒకసారి ఆవలించింది. నేను అదే నెపంగా "చెన్నా, ఇక నీవు వెళ్లి పడుకో," అని లేచాను. ఆమె లేచింది. తలుపు వరకు ఆమెతో పాటు వెళ్లి నేనే తలుపు తీశాను. వాకిట్లో మళ్లీ ఆమె చేయి పట్టుకొని, నా వైపు తిప్పుకొని — "చెన్నా, చెన్నా, దేవుని సాక్షిగా నీ పై నాకు కోపం లేదు—ఎక్కడా,—"

అంటూ రెండు చేతులతోను ఆమె ముఖం ఎత్తి పట్టి, నుదుటి మీద ఒక్కసారి ముద్దు పెట్టుకున్నాను. చెన్నమ్మ వెళ్ళి పోయింది.

ఉన్నదున్నట్టుగా మెలకువ వచ్చింది ! చూతును గదా — కరియప్పగారు ! వారే కేకవేసి నన్ను మేల్కొల్పారు : వారు లోపలికి ఎలా వచ్చారో తెలియ లేదు. బహుశా రాత్రి తలుపు చిలుకు వేయడం మరచి పోయా నేమో — అనుకున్నాను.

"ఏమిటి కరియప్ప గారూ ?" అని కళ్ళు నులుముకుంటూ లేచాను.

"అయ్యో ! ఏమి చెప్పనండి ! అయ్యో నా బిడ్డా ! నా చెన్నా !" అని మాట పూర్తిచేయకనే ఆయన కిందపడి దొర్లడం ప్రారంభించాడు. ఏదో అవ్యక్తమైన భయంతో నా గుండె గడ్డ కట్టి రక్తం చిమ్మినట్టయింది. అంతలోగా మరెవరో వచ్చి, "అయ్యా, చెన్నమ్మ తోట బావిలో పడి . . . . . ."

ఆయన మాట ముగించే వరకు నా ప్రాణం ఆగ లేదు. ప్రక్కనుంచి లేచిన వాణ్ణి పిచ్చివాడిలా తోటలోని బావి వైపు పరిగెత్తాను ! బావి దగ్గర పది పన్నెండుగురు గుంపుగా ఉండడం కనిపించింది. ఇంకా ప్రాణం ఉండ వచ్చునేమో — అనే వెర్రి ఆశ ! అయ్యో ! అది వెర్రి ఆశే ! రాత్రే ఆమె వెళ్ళి పడి ఉంటుంది. ఇంత వరకూ ప్రాణం ఉంటుందా ?—అనే నిరాశ ! దగ్గరికి వెళ్ళి నిలబడ్డాను. అందరూ పక్కకు తప్పుకుని నాకు దారి వదిలారు. చూచాను ! అయ్యో ! భగవంతుడా! అదెలాటి దృశ్యం చూచానో ! రొమ్ములోని రక్తం కళ్ళల్లోకి చిమ్మినట్టయింది. కళ్ళు బైర్లు కమ్మాయి.

అంతే నాకు జ్ఞాపకం. మళ్ళీ నాకు తెలివి వచ్చే టప్పటికి అక్కడ నిలబడిన వారిలో ఒకరిద్దరు నా తలకూ, ముఖానికీ చన్నీళ్ళు కొడుతున్నారు. నా ముక్కునుంచి రక్తం కారుతూ ఉన్నది. నేను దేనినీ లక్ష్య పెట్ట లేదు. శవం దగ్గరికి వెళ్ళి బ్రతికే సూచన ఏమైనా ఉందా — అని చాల ఆశతో చూచాను. అయ్యో ! వట్టి భ్రాంతి ! నా భ్రమ చూచి నాకే "అయ్యో ? వెర్రివాడా !" అనిపించింది. ఆమె దేహంలో పోరాడే ఆ నిర్మల హిమకణం ఆరిపోయింది ! పుణ్యం పాపానికి అణగారి పోయింది ! అమృతం ఇంకి పోయి మిగిలింది విషపు చట్రం మాత్రం !

ఇక అట్టే అక్కడ నిలవ లేక పోయాను. నెమ్మదిగా ఇంటి వైపు నడిచాను.

ఆ రోజు సాయంకాలమే నేను ఆ పల్లెటూరు వదిలాను. బయలు దేరడానికి ముందు చెన్నమ్మ ఫోటో వారి ఇంట్లో వదలి పెట్టి వచ్చాను. అలాటి అమ్మాయిని పోగొట్టుకున్న వారికి ఆ ఛాయా చిత్రం ఏమి ఊరట కలిగిస్తుంది?

దారి పొడుగువా ఆలోచన. పోలీసు వారేమో "ఆత్మ హత్య" అని రికార్డు చేసుకున్నారు. అయితే, ప్రస్తుతం, నేనే ఆమెను చంపినట్టయింది ? ఏమి చేసినా ఈ భావం నన్ను విడిచేట్టు కనిపించలేదు. నేను చెప్పినదంతా ఆమె మనస్సుతో పాటి ; బతకడంకంటె చావడమే మేలుగా తోచి ఉంటుంది. నేను ఆమెను నా గది

గుండా వెలుపలికి పంపినప్పుడు ఆమె హృదయం మరణ వేదనతో నిండి ఉందని, ఇప్పుడు తోస్తుంది. ఈ ఆలోచన రాగానే, నా గుండె చీల్చి కాచిన సీసం పోసి నట్టయింది ! నేను ఆ వేళ గాని వేళలో ఆమెను పంపివేయకుండా ఉంటే ఆమె— చచ్చి పోదామనే—సంకల్పం దూరమయ్యేదా ఏమో ! బతికేదో ఏమో ! ఆమె మనస్సుకు ప్రాణాలు పోగొట్టుకొందామనే ఉద్దేశం కలిగించిన వాణ్ని నేను. అనుమానమే లేదు ! నాకు ఏమిటి అధికారం ? వారి ధర్మా ధర్మాలను తూచడానికి నేనెవణ్ని? నా మాటలు— ఒక్కొక్కటీ ఆమెను బావి వరకు తీసుకొని పోయి ఉండాలి. ఆ మీదట ఆమెను బావిలోకి తీసింది నా మాటే నేనే ! అయ్యో ! నేనే ఆమెను చేతులారా చంపినట్టయింది కదా! భగవంతుని సమీక్షంలో దీనికి ఒక రోజు కాకపోతే మరొక రోజు సమాధానం ఇవ్వవలసి ఉంటుంది. ఏమని ఇవ్వను ? . . . .

ఇలానా ఆలోచనలకు అంతులేదు.

రేపు ఇంటికి చేరుకుంటాను. ఈ కథంతా చెబితే ఏమంటుందో నా లక్ష్మి !